

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
Zagreb

Diplomski rad

**Usporedba aztečkog mita o Quetzalcoatlu s majanskim mitovima o K'uk'ulkanu
i Q'uq'umatzu**

Mentor: dr. sc. Hrvoje Čargonja

Student: Damir Prpić

Zagreb, rujan 2014.

Sažetak

Pernata zmija vrlo je poznato božanstvo karakteristično za područje Srednje Amerike gdje se nalazi u mitovima mnogih od srednjoameričkih naroda. Prikazi pernate zmijske najpoznatije su kod Azteka i Maja stoga sam za usporedbu primijenio njihove manifestacije: Quetzalcoatl, K'uk'ulkan i Q'uq'umatz. Usporedbom mitova navedenih božanstava želio sam dokazati kako se radi o istom božanstvu, sa sličnim ili gotovo istim obilježjima. Za usporedbu mitova poslužio sam se metodom Josepha Campbella, kojom se mit može raščlaniti na tri faze (odlazak, inicijacija i povratak) i njihove podfaze. Metodom sam utvrdio kako postoje podudarnosti u mitovima prema podfazama, ali ne onoliko koliko sam očekivao. Razlog tome je prvenstveno različitost u strukturi mitova, koji ne mogu strogo odgovarati fazama i podfazama Campbellove metode. Ovo je ujedno i problem Campbellove ideje monomita jer se različite mitove ne može gledati kroz istu prizmu. Osim toga, jedan od problema je i nedostupnost izvora o mitovima o K'uk'ulkanu i Q'uq'umatzu, zbog povijesnih okolnosti. No, unatoč tim nedostacima moguće je tvrditi da su Quetzalcoatl K'uk'ulkan i Q'uq'umatz isto božanstvo budući da se podudaraju u fazama putovanja heroja prema Campbellu, da nazivi za pernatu zmijsku imaju slične etimologije koje upućuju na povezanost s planetom Venerom te da su gotovo identično vizualno predstavljeni uz manje razlike koje bi se mogle protumačiti različitim klimatskim, povijesnim i drugim čimbenicima u kojima je prikaz nastajao.

Ključne riječi: Pernata zmija, Quetzalcoatl K'uk'ulkan i Q'uq'umatz, Joseph Campbell, mitovi, Venera

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Povijesno-kulturni kontekst.....	8
2.1. Povijesni pregled.....	9
2.2. Religija.....	10
3. Teorija i metoda.....	12
4. Božanstvo pernata zmija.....	17
4.1. Quetzalcoatl.....	21
4.2. K'uk'ulcan.....	34
4.3. Q'uq'umatz.....	37
5. Analiza.....	39
5.1. Analiza mitova prema Josephu Campbellu	40
5.2. Dragocjeni blizanac i planet Venera.....	46
6. Zaključak.....	47
7. Popis korištene literature.....	49
8. Dodatak.....	49

1. Uvod

Područje srednje Amerike prožeto je brojnim kulturama i drevnim narodima, bogatom egzotičnom vegetacijom i raznolikim geografskim područjima. Da bismo razumjeli mitologiju drevnih naroda, potrebno je upoznati način razmišljanja pojedinih naroda, njihovu povijest i običaje, kao i prostorno vremenske okolnosti u kojima su živjeli.

Geografski gledano, prostor srednje Amerike proteže se od sjevernih granica Sjedinjenih Meksičkih Država do Panamskog kanala na jugu (Slika 2.). Za razliku od srednje Amerike, termin Mezoamerika označava nešto sasvim drugo u kulturološkom smislu. Mezoamerika obuhvaća prostor od središnjeg dijela današnje države Meksiko, prema jugu preko država Gvatemale, Belizea, Salvadora, Hondurasa do Nikaragve i sjeverne Kostarike (Slika 1.). Ovo ogromno područje kulturološki je jako značajno jer sadrži ostatke nekoliko značajnih pretkolumbovskih civilizacija koje su se razvile nezavisno jedna od druge i čije su kulture cvjetale do dolaska španjolskih konkvistadora u petnaestom i šesnaestom stoljeću.¹ Područje srednje Amerike jedna je od šest civilizacijskih središta starog doba. Ostala područja su carstvo Inka u južnoj Americi, egipatsko carstvo u sjevernoj Africi te u Aziji područje Mezopotamije na bliskom Istoku, dolina Inda u Indiji i dolina Huang Ho u sjevernoj Kini.

---

¹ Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 19

Slika 1. Područje Mezoamerike – geografski položaj.²

Slika 2. Granice Mezoamerike.³

² Phillips, C. *Aztec & Maya*, London, Hermes House, 2009, 11

Termin Mezoamerika, prvi je skovao njemački etnolog Paul Kirchhoff. On je uočio kako među raznolikim pretkolumbovskim kulturama postoje određene sličnosti koje ih povezuju. Uzgajanje kultura tipičnih za to područje, kao što su kukuruz, grah i bundeve te pripitomljavanje životinja, kao što su pas i puran, dovelo je do tranzicije iz lovačko-sakupljačkog načina života u agrikulturni ustroj društva. Tijekom vremena, narodi Mezoamerike razvili su još nekoliko važnih osobina tipičnih za ovo područje, a to je kompleksna mitološka i religijska tradicija o kojoj će biti riječi kasnije. Osim toga, za njih je tipično kompleksno računanje vremena, brojčani sustav baziran na broju dvadeset te tradicija igranja loptom. U pogledu arhitekture, razvili su specifičan stil gradnje, od kojih se posebno ističe gradnja stepeničastih piramida. Na temelju navedenih karakteristika, Kirchoffova je definicija bazirana na interakciji međusobnih kultura koja se odvijala kroz tisuću i više godina i stoga je danas termin Mezoamerika dio terminologije pretkolumbovskih antropoloških studija.

U skladu s time, ovim sam radom htio analizirati jedan bitan segment područja Mezoamerike, a to je mitologija. S obzirom na opseg i složenost srednjoameričke mitologije, u ovome se radu želim fokusirati na jedno važno božanstvo koje je prisutno među kulturama čitavog teritorija koji obuhvaća Mezoamerika: Azteka, jukatečkih Maja i K'iche Maja. Kod Azteka to je Quetzalcoatl, kod jukatečkih Maja K'uk'ulkan dok se kod K'iche Maja radi o Q'uq'umatzu. Kao što ćemo vidjeti u nastavku, postoje velike sličnosti između sva tri božanstva, ali i razlike. Temeljna hipoteza jest da se zapravo radi o gotovo identičnom božanstvu, čija se pojava s vremenom mijenjala i razvijala te prenosila s jedne kulturne zajednice na drugu. Važno je napomenuti kako postoji ograničena količina izvora. Većina kodeksa i stela starosjedilačkih naroda je uništena tako da dobar dio izvora informacija potječe iz pisama i ostalih pisanih dokumenata prvih konkvistadora i svećenika. To ne znači da su starosjedoci prestali zapisivati svoju povijest nakon dolaska doseljenika. Dio originalnih zapisa je ili očuvan ili preveden na druge jezike prije nego što su izgubljeni ili uništeni.

Među značajnim očuvanim zapisima vezane uz kulturu Maja, ističu se četiri kodeksa *Popul Vuh* i zapisi španjolskog svećenika Diega de Lande iz šesnaestog stoljeća. Što se tiče aztečke kulture, postoji nekoliko zapisa pisanih petroglifima nakon dolaska konkvistadora. Katolički svećenik Bernardino de Sahagún značajan je zbog svojih zapisa na nahuatlu, jeziku Azteka. Ti su zapisi kasnije prevedeni u danas poznati Firentinski kodeks.⁴ Od fizičkih zapisa postoje još stele, čiji zapisi stoje u gradovima Maja i Azteka, poznatima po gradnji stepeničastih piramida. Monumentalna arhitektura bila je bogato dekorirana slikama religijskog i kulturnog sadržaja. Iz same građevine mogla se iščitati cijela ikonografija. Nažalost, pitanje je koliki je broj njih ukraden

---

3 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 20

4 Bingham, A. *South and Meso-American Mythology A to Z*. New York: Chelsea House, 2010, XII

ili uništen što u konačnici dovodi do pitanja izvornosti i preciznosti donošenja i shvaćanja cijele slike mezoameričke religije i mitologije.

S obzirom na ograničen broj izvora, pravo pitanje leži u tome koliko su mitovi i legende u zapisima vjerodostojni. Treba uzeti u obzir koliko su učeni bili domorodački svećenici, odgovorni za očuvanje vlastite kulture i najbolje poznavali drevne priče te htjeli podijeliti svoje tajne s doseljenicima, koji su bili skloni uništavanju domaće kulture.

Drugi problem leži u činjenici da su Europljani i stanovnici srednje Amerike imali drugačiju perspektivu na svijet te su različito interpretirali vrijeme. U Mezoamerici vrijeme nije bilo linearno, nije postojao put o točke A do točke B već su vrijeme i prostor bili stopljeni tako da je u bilo kojem trenutku netko mogao dotaknuti budućnost ili steći uvid u prošlost⁵. Ljudi su, uz pomoć šamana koji je meditirao s duhovima, mogli učiti iz prošlosti i budućnosti koje su bile stopljene sa sadašnjošću. Osim toga, starosjedioci su koristili dva ili tri kalendara, od kojih je svaki radio na drugačijem ciklusu. Ukratko, percepcija srednjoameričkih naroda bila je da su prostor i vrijeme fluidni i višedimenzijski. Navedeni problemi objašnjavaju i zašto je upitna vjernost kronološkog zbivanja priča starosjedioca srednje Amerike odnosno same interpretacije njihovih priča od strane europskih doseljenika.

---

⁵ Bingham, A. *South and Meso-American Mythology A to Z*. New York: Chelsea House, 2010, VII

2. Povijesno-kulturni kontekst

Područje Srednje Amerike vrlo je raznoliko u geografsko-klimatološkom pogledu. Tropska se obala nalazi svega par stotina kilometara od planinskih vrhova vječno pokrivenih snijegom. Osim toga, učestale su razorne pojave poput potresa, erupcija vulkana, uragana i poplava. Topografija i klima zajednički su oblikovali razvoj mezoameričkih kultura tako što su određivali gdje se kukuruz, najvažnija kultura, može uzgajati.

S obzirom na tako heterogeni prostor i klimatske čimbenike, stanovnici Mezoamerike nisu imali predodžbu o širem prostoru na kojemu su živjeli. Iz njihove perspektive, svijet u kojem su živjeli bila su zapravo leđa zemaljskog čudovišta koje se prikazuje kao krokodil ili kornjača djelomično uronjena u vodu.⁶

Velika raznolikost klimatskih čimbenika i razornih pojava formirala je mitologiju i religiju samih naroda Mezoamerike koji nisu drugačije znali objasniti neobjašnjive pojave. Stoga ne čudi široka lepeza božanstava, koja broji nekoliko tisuća, prisutna na ovako malom prostoru. Od značajnijih treba spomenuti bogove kiše: Tlaloc kod Azteka, Chaac kod Maja i Coci kod Zapoteka, bogove Sunca: Tonatiuh (Azteci) i Kinich Ahau (jukatečki Maje), bogove vjetra: Ehecatl (Azteci) i Huracan (K'iche Maje). Bog vjetra Ehecatl često je interpretiran kao aspekt božanstva pernate zmije Ehecatl Quetzalcoatl.

---

⁶ Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 45

2.1. Povijesni pregled

U paleoindijanskom razdoblju, krajem razdoblja pleistocena, nakon ledenog doba, oba američka kontinenta su s vremenom naseljavana. Uzrok tome bio je taj što su u ono vrijeme istočni Sibir i najsjeverniji dio sjeverne Amerike bili povezani jer su zbog glacijalne epizode uzrokovale pad morskih razina. Naseljavanje se događalo u razdoblju od minimalno 15000 pa do maksimalno 30000 godina prije Krista. U to vrijeme, periodu Paleoindijanaca, većina su starosjedilačkih naroda bili lovci-sakupljači.

Situacija se mijenja promjenom klime u arhajskom periodu između 12000 i 8000 godina prije Krista. Izumiranjem bitnih životinja ledenog doba, kao što su mamuti, lovci-sakupljači mijenjaju i način prilagodbe. Fokusiraju se na biljke i životinje tipične za te prostore. Oko pet tisuća godina prije Krista, načini adaptacije se usavršavaju i pripitomljavaju se divlje biljke kako bi osigurali zalihe prehrane.

Okolo 2000 godina prije Krista do 300 godina nakon Krista započinje formativno doba, zvano još i pretklasično, u kojem započinju prvi koraci Mezoamerike. U tom smislu, lovci-sakupljači prerastaju u farmere, okupljeni u svakom selu, pa i više sela pod jednim vodstvom. Daljnji se razvoj odvija u obliku država koje vode nasljedne elite i kontroliraju čitavo bogatstvo. Valja uzeti u obzir da se prijelaz iz nomadskog načina života u sjedilački način života odvijao postupno, još od arhajskog razdoblja.

Klasično razdoblje, između 300. i 900. godine poslije Krista, karakterizira veliki broj država i protodržava. Njihov razvoj odvija se prvenstveno u planinskim krajevima središnjeg Meksika i majanskim nizinama.

Postklasično razdoblje počinje oko devetsto godina poslije Krista. Tada razvoj država kulminira u veliko carstvo Azteka, čije je političko ustrojstvo pokrivalo velik dio današnjeg Meksika. Postklasično doba završava padom Aztečkog carstva 1521. godine.⁷

---

⁷ Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 28-29

2.2. Religija

Stanovnici pretkolumbovske Amerike imali su zanimljivu perspektivu svijeta u kojem su živjeli. Za njih su sve životinje, biljke i nežive tvari imale duhovnu supstancu, što je pogled na svijet koji zovemo animizam.⁸ Animizam je prisutan kod nekih plemena prije daljnjeg religijskog razvoja ili pojave kolonijalizma odnosno organizirane religije. Mezoamerički stanovnici imali su bogove i superjunake, ali važno je naglasiti da njihovi bogovi nisu bili koncipirani po principu grčkih ili rimskih bogova, kako su ih španjolski kolonizatori opisivali. Na primjer, postojao je bog planine, ali on nije bio čovjekoliki već je sama planina bila personificirana i smatrana prožetom svetim i moćnim duhom. Ista snaga manifestirala se i kod aktivnog vulkana. Ovaj način gledanja izravno je povezan s animizmom.

Svaka biljka, životinja i dio okoliša bili su sveti lovcima-sakupljačima jer o njima im je ovisio život. Prelaskom na sjedilački način života i proizvodnjom hrane mijenja se religijski pogled. Veća se važnost pridaje u ritualima biljkama koje se koriste kao usjevi u žetvi nego životinjama i drugim korisnim biljkama. U plemenskoj zajednici najvažnije obitelji utvrđuju i direktnu povezanost s natprirodnim moćima. Daljnjim razvojem agrarnog društva u državno uređenje institucionalizira se javna religijska praksa. Time svi članovi društva postaju privrženi dogmama i pravilima religijske prakse. U ovom kontekstu valja razmatrati kulturu Azteka i Maja jer su religije tih naroda bila izuzetno razvijene, sa širokom lepezom rituala, liturgija i personifikacijama duhovne moći.⁹

Mitovi stvaranja svijeta na području Mezoamerike imaju zajedničku ideju da je sadašnji svijet jedan od niza njih u seriji i da su prijašnji svjetovi bili uništeni. Uz to treba napomenuti da je njihovo računanje vremena cikličko, tako da ta pretpostavka objašnjava dosta o njihovom pristupu povijesti.

Prema aztečkom vjerovanju, trenutno živimo u petom razdoblju, odnosno petom suncu. Svako od tih pet razdoblja ili svjetova ima svoga boga zaštitnika i ljudsku populaciju. Prijašnja četiri svijeta završila su kataklizmom, dok je peti svijet trebao završiti 23. prosinca 2012. godine, prema majanskom kalendaru. U priloženoj tabeli (tablica 1.) možemo primijetiti kako je hrana važan element za svako razdoblje. Za peto razdoblje kukuruz je najvažniji zbog svoje hranjivosti.

---

⁸ Ibid, 34

⁹ Ibid, 34

"Sunce" ili razdoblje	Vladajuće božanstvo	Naseljenost Zemlje	Uništenje Zemlje
Ocelotonatiuh	Tezcatlipoca (sveznajući i svemoćni zaštitnik šamana)	Divovi koji žive od žireva	Jaguari koji su proždrijeli divove
Ehecatonatiuh	Quetzalcoatl (bog vjetra i života, suparnik Tezcatlipoce)	Ljudi koji žive od češera	Oluje nakon kojih su ljudi postali majmuni
Tletonatiuh ili Quiauhtonatiuh	Tlaloc (bog oluje i kiše)	Ljudi koji žive od divljih biljaka	Vatrene kiše, nakon kojih su ljudi postali purani, psi i leptiri
Atonatiuh	Chalchiuhtlicue (boginja vode)	Ljudi žive od preteče kukuruza	Potop nakon kojeg su ljudi postali ribe
Ollintonatiuh	Tonatiuh (bog sunca)	Ljudi žive od kukuruza	Potres

Tablica 1. - Stvaranja svijeta ili "razdoblja" ili "sunca" prema Aztecima.¹⁰

Hrana je također bitna i u mitovima stvaranja kod Maja, što se može vidjeti u najbolje očuvanom izvoru *Popol Vuh*. Prema izvoru, u razdoblju prije našeg, opisana su dva para blizanaca u borbi protiv lukavih bogova podzemnog svijeta Xibalbe. Prvi par blizanaca bili su Vucub Hunahpu i Hun Hunahpu, od kojih je potonji bitan kao bog kukuruza. Nakon što je Hun Hunahpu obezglavljen, čudotvorno je rodio par sinova blizanaca Hunahpu i Xbalanque. Sinovi junaci borili su se protiv prepredenih bogova i umrli u Xibalbi, ali su se ponovno rodili. Obrazac smrti i ponovnog života tipičan je za drevna agrarna društva, čiji mitovi zapravo odražavaju ciklus uzgoja godišnjih usjeva i obrazac rasta kroz godišnja doba, recimo kukuruza.¹¹

¹⁰ Ibid, 35

¹¹ Ibid, 35

3. Teorija i metoda

Budući da se tema mog diplomskog rada odnosi na usporedbu mitova, odlučio sam se poslužiti shemom Josepha Campbella, mitologa i istraživača poznatog po radovima u područjima komparativne mitologije i religije. Posjetivši Muzej nacionalne povijesti kao dječak, Campbell je bio upoznat s kulturom sjevernoameričkih starosjedioca i njegova fascinacija sjevernoameričkom etnografijom, mitovima i legendama utrla je put istraživanju mitologije i religije. U svojim istraživanjima, Campbell je uvijek uočavao sličnosti među kulturama jer je tragao za apsolutnom istinama i značenjima u etnografskim detaljima.¹²

Od njegovih radova posebno se ističe djelo iz 1949. godine *The Hero with a Thousand Faces*, u kojem otkriva postojanje monomita. Monomit je univerzalni obrazac koji leži ispod junačkih priča svih kultura.¹³ Pojam heroja prisutan je u gotovo svim kulturama i utjelovljuje društvene ideale. Osim toga, činjenica je da je heroj u velikoj većini slučajeva muškog spola, stoga je monomit prvenstveno muška priča.

Iako Campbell navodi primjer heroína, primjerice mezopotamska heroína-božica Inana ili kineska božica Kuan Yin, u rasporedu priče očito je kako navedeni dijelovi putovanja odgovaraju muškom liku. Za muškog heroja tipična je osvajačka priroda heroizma kao i neki od koraka druge faze (inicijacija) gdje heroj susreće ženu u obliku božice ili zavodnice s kojom može imati spolni odnos te se miri s muškim suparnikom bogom odnosno očinskom figurom.¹⁴ Pitanje heroíne objasnio je sam autor mnogo kasnije nakon izdavanja knjige ističući kako je spol heroja u mitovima ovisio o kontekstu prepričavanja:

"All of the great mythologies and much of the mythic story-telling of the world are from the male point of view. When I was writing The Hero with a Thousand Faces and wanted to bring female heroes in, I had to go to the fairy tales. These were told by women to children, you know, and you get a different perspective. It was the men who got involved in spinning most of the great myths. The women were too busy; they had too damn much to do to sit around thinking about stories..."¹⁵

---

12 Bowie, F. *The Anthropology of Religion: An Introduction* Wiley-Blackwell, 2005, 284

13 Ibid, 284

14 Ibid, 286-7

15 http://en.wikipedia.org/wiki/The_Hero_with_a_Thousand_Faces#cite_note-8 16.9.2014.

Campbellov pristup je zanimljiv po tome što uočava arhetipske obrasce koji se ponavljaju u svakoj kulturi, bez obzira na različitost kultura. U tome pogledu, obrazac koji se ponavlja jest mit o heroju, odnosno, njegovo putovanje koje se sastoji od tri dijela: odvajanje (odlazak), inicijacija i povratak.

Putovanje heroja

I. Odvajanje (odlazak)

- 1. Heroj je predstavljen u sklopu svakodnevnog svijeta*
- 2. Poziv za pustolovinom koju heroj u početku odbija*
- 3. Stara mudra muška ili ženska osoba ohrabruje heroja da prihvati poziv*
- 4. Heroj prelazi prvu stubu u basnoslovni svijet*
- 5. U različitim avanturama i iskušenjima heroj sreće razne pomagače*
- 6. Heroj završava u situaciji koja se često naziva "utroba kita" ili "u samoj unutrašnjosti špilje"*

II. Inicijacija

- 7. Heroj susreće ženu/eu obliku božice ili zavodnice*
- 8. Moguće je pomirenje s figurom oca*
- 9. Heroj je podvrgnut apsolutnom testu ili iskušenju*
- 10. Heroj osvaja mač, blago ili stječe ezoterično znanje ili samospoznaju*

III. Povratak

- 11. Započeta faza povratka, ali isprva može biti odbijena kao i početni poziv za pustolovinom*
- 12. Heroj bježi, a progone ga zle sile*
- 13. Heroja spašava vanjska sila*
- 14. Heroj se vraća u uobičajeni svijet, izmijenjen iskustvom putovanja*
- 15. Kao gospodar obaju svijetova, heroj ima moć bivanja u oba te može dijeliti svoje stečeno znanje ili osvojeno blago običnim smrtnicima u našem svijetu¹⁶*

Prva faza, odlazak, podijeljena je na šest podfaza. U prvoj je heroj predstavljen u sklopu svakodnevnog svijeta. U ovoj podfazi započinje priča o heroju kao običnoj osobi nesvjesnoj

---

¹⁶ Bowie, F. *The Anthropology of Religion: An Introduction* Wiley-Blackwell, 2005, 287

dogadaja i pustolovina koje slijede. Upoznati smo s opisom svijeta u kojem ta osoba živi, njene navike i karakterne osobine te se s njom možebitno poistovjećujemo. U drugoj podfazi stanje svijeta biva potreseno. To se obično događa prijetnjom heroju, njegovoj obitelji ili mjestu u kojem heroj živi. Isto tako, uzrok leži u otkriću, nekom događaju koji poljulja svijet u kojem heroj živi. Obično heroj isprva odlučno odbija poziv jer ne želi napustiti svoj svijet, obitelj i prijatelje, ali na kraju ipak prihvati poziv. U trećoj podfazi heroj biva ohrabren starijom muškom ili ženskom zaštitnički nastrojenom osobom. Navedena osoba pomaže heroju da shvati važnost poziva u avanturu, daje mu koristan predmet ili savjet. U četvrtoj podfazi heroj istinski započinje avanturu napuštanjem svojeg svijeta i prelaskom u nepoznato područje. Ovdje vrijede drugačija pravila, prisutna su nadnaravna bića i heroj postaje svjestan opasnosti u kojoj se nalazi. U petoj podfazi u raznim pustolovinama heroj sreće razne pomagače. Put heroja biva sve teži, nailazi na razne izazove i zapreke koje svladava uz pomoć saveznika. U šestoj podfazi heroj se nalazi u situaciji koja se često naziva "utroba kita". Naziv dolazi od biblijske priče o Joni koji završava u utrobi kita. To je zapravo simbolička referenca na zonu opasnosti. Zbog toga heroj promišlja o samome sebi, o opasnostima koje ga očekuju i pokušava pronaći hrabrost za nastavkom pustolovine.

Druga faza, inicijacija, započinje podfazom u kojoj heroj susreće ženu u obliku božice ili zavodnice. U nekim slučajevima susret sa zavodnicom (*femme fatale*) uzrokuje skretanje heroja s puta. Susret s božicom pak omogućuje heroju iskusiti istinsku ljubav kakvu nikada nije osjetio u životu. U drugoj podfazi postoji mogućnost pomirenja s ocem ili očinskom figurom. Heroj mora potpuno odbaciti ego i vjerovati u milostivost oca/očinske figure i pouzdati se u nju. U ovom iskušenju heroj crpi snagu iz ženske figure jer ne može imati vjeru u očinsku figuru. Na kraju shvaća da figura oca odražava žensku figuru i obrnuto te dolazi do pomirenja. U trećoj fazi, nakon niza izazova i zapreka, heroj je podvrgnut apsolutnom testu ili iskušenju. Ovo iskušenje može biti prezentirano na razne načine ili kao herojev najveći strah ili smrtni neprijatelj. U ovoj podfazi ovo je najveći izazov heroju i saveznicima, u kojem su stavljeni na kušnju. Nakon niza prijašnjih pustolovina, kroz koje su stekli znanje, vještine i iskustvo, moraju svladati zadnju prepreku. U zadnjoj fazi inicijacije, nakon svladavanja cilja, heroj stječe nagradu. Ona može biti oružje (mač), blago, ezoterično znanje ili samospoznaja. U mnogim mitovima ona predstavlja nešto transcendentno, npr. eliksir života.

U prvoj podfazi povratka, heroj isprva može odbiti povratak kući, slično kao što je u drugoj podfazi odlaska u početku odbijao poziv za pustolovinom. Djelomično je uzrok tome herojeva dvojba da podijeli svoje stečeno znanje ili nagradu s ljudima iz običnog svijeta. U drugoj podfazi heroj bježi od zlih sila što znači da ni sam povratak heroja kući nije bezopasan. Mogu ga progoniti zle sile ili

bogovi koji ne žele da se vrati kući. U trećoj podfazi heroja spašava vanjska sila. Do toga može doći ako je heroj na putu ozlijeđen ili su mu potrebne smjernice na povratku. Stoga ovdje nastupaju vodiči ili spasitelji kako bi vratili heroja u svakodnevni život, nakon iskustva u nadnaravnom svijetu. U četvrtoj podfazi heroj se vraća u uobičajeni svijet, izmijenjen iskustvom putovanja. Sukladno tome, heroj stečeno znanje namjerava prenijeti ljudima, ali promišlja kako to podijeliti s njima. U zadnjoj podfazi povratka heroj, kao gospodar obaju svjetova, ima moć bivanja u oba te može dijeliti svoje stečeno znanje ili osvojeno blago običnim smrtnicima u našem svijetu. Zahvaljujući iskustvu i znanju, neustrašiv je i u mogućnosti prijeći granice svijeta, bilo fizičkoga ili duhovnoga.

Prethodno spomenuta raspodjela na faze predstavlja bazu metode koju koristim u ovome diplomskom radu što znači da ću sva tri mita podijeliti na faze putovanja heroja te opisati dijelove faza. Potom ću usporediti sva tri mita preko navedenih faza i utvrditi njihove sličnosti odnosno razlike. U skladu s time, treba navesti izvore koji su mi u tome poslužili i važno je naglasiti kako tijekom istraživanja nije bilo jednostavno pronaći izvore o Kukulk'anu i Q'uq'umatzu dok su izvori o Quetzalcoatlu bili brojniji i lakše dostupniji. U pogledu Quetzalcoatla navodim dva mita zapisana u *Mythology – The Voyage of the Hero* Davida Adamsa Leeminga te *Aztec and Maya Myths* Karla Taubea. Mit o Kukulk'anu jako je rijedak i uspio sam pronaći jedini primjer, koji je inače dio majanskih spisa *Chilam Balam*¹⁷, u knjizi *American Hero-Myths* autora Daniel G. Brintona. Mit Q'uq'umatzu je vjerojatno i najslabije istaknut, ali postoji u svetoj knjizi naroda K'iche *Popol Vuh*¹⁸. Izvori o Quetzalcoatlu i općenito aztečkoj kulturi sadržajno su bogatiji zahvaljujući opsežnom radu *Historia general de las cosas de la Nueva España*, franjevca Bernardina de Sahagúna te *Historia de las Indias de Nueva España y islas de Tierra Firme* dominikanca Diega Durána. U slučaju Kukulk'ana imamo puno rjeđe izvore čemu je zasigurno pridonio i drugi biskup Yucatana te inkvizitor Diego de Landa koji je dao uništiti velik broj pisanih majanskih dokumenata kao i idola pa su tako preživjela samo tri majanska kodeksa.¹⁹ Što se tiče izvora o Q'uq'umatzu, jedini značajniji izvor je *Popol Vuh*, sačuvan zahvaljujući dominikancu Franciscu Ximénezu.

Ovime želim objasniti kako su, zahvaljujući povijesnim okolnostima, izvori o Quetzalcoatlu brojniji i to dovodi do sljedećeg problema, a to je primjena Campbellove metode u analizi mitova. To se prvenstveno očituje u nedostatku neke od faza i koraka unutar pojedinih faza u pronađenim mitovima u ovom radu. U knjizi *The Hero with a Thousand Faces* Campbell je naveo raspored faza

---

17 *Chilam Balam* – majanski tekstovi s poluotoka Yucatana, nazvani prema imenu možebitnog autora. Riječ *chilam* označava proroka-svećenika dok je riječ *balam* često prezime koje znači jaguar

18 *Popol Vuh* – sveta knjiga naroda K'iche, u prijevodu znači *Knjiga vijeća* ili *Knjiga naroda*

19 http://es.wikipedia.org/wiki/Diego_de_Landa 14.9.2014.

i opisao različite mitove u svakoj fazi putovanja heroja. Ono što predstavlja problem jest što rijetko daje primjer jednog mita koji se spominje u sve tri faze putovanja, a još manje ih detaljno raščlanjuje na podfaze.

S druge strane, neki istraživači, poput Roberta Ellwooda (autora knjige *The Politics of Myth: A Study of C.G. Jung, Mircea Eliade, and Joseph Campbell*), kritiziraju Campbellovu ideju monomita jer time previše pojednostavljuje različite kulture, što zorno možemo prikazati citatom: "*A tendency to think in generic terms of people, races... is undoubtedly the profoundest flaw in mythological thinking.*"²⁰

---

²⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Monomyth> 21.9.2014.

4. Božanstvo Pernata Zmija

Pojava pernate zmije univerzalna je u ranim mezoameričkim narodima. Kod raznih naroda naziva se još i Kukulk'an, Cuculcan, Cucul-kan, Q'uq'umatz, Gucumatz, Gugumatz, dok je njena najpoznatija manifestacija aztečki bog Quetzalcoatl.

Što se tiče vizualnog prikaza samoga božanstva, zanimljivo je kako je Pernata Zmija prikazana u antropomorfnom obliku kod Olmeka, dok je u klasično doba jako rijetka te se ponovno javlja u postklasično doba, dolaskom konkvistadora. Fenomen ovoga božanstva i njegovu sliku posvojile su i druge kulture kao što su Azteci, Maje, Tolteci i Miksteci. Svaka kultura imala je svoj način na koji je prikazivala i štovala ovo božanstvo. U različitim inkarnacijama, pernata zmija se štovala kao božanstvo vode, božanstvo vjetra i božanstvo jutarnje zvijezde.²¹ Kada je 1519. godine Hernán Cortés došao u Meksiko, pojavio se u isto vrijeme kada se trebao pojaviti Quetzalcoatl, kako su Azteci predvidjeli.

Božanstvo pernate zmije bilo je povezano s nebeskim tijelom koje znamo kao planet Veneru. Sve su kulture Mezoamerike izuzetno precizno pratili ciklus planeta od 584 dana kao jutarnju i večernju zvijezdu koja je bila povezana s ratovanjem. Stoga je kult Venere bio jako dobro poznat stanovnicima Meksičke visoravni, Majama i drugim narodima u nizini Meksičkog zaljeva te Zapotecima s područja današnje savezne države Oaxace. Uz vojna osvajanja, uz kult Venere bila je i vezana simbolična transformacija krvi u vodu i plodnost kroz ritualno smaknuće zarobljenika.²²

Pojava Pernate Zmije prvi je puta zabilježena kod Olmeka između 900. i 600. godine prije Krista i zasad ne postoji nikakav raniji dokaz, bilo u pisanom ili materijalnom obliku. S obzirom da postoji premalo podataka o jeziku i njihovoj kulturi, jedino je poznato da su božanstvo Pernata Zmija i božanstvo kiše bili dio panteona Mezoamerike u njihovo vrijeme.

Iako je pojava pernate zmije rjeđa kod Maja u klasičnom razdoblju, uobičajena je pojava u Teotihuacanu gdje je izgrađen čitav hram-piramida Pernate Zmije s mnogobrojnim reljefima koji prikazuju ili asociraju na zmiju. Do danas ne postoji konkretno objašnjenje kolika je bila povezanost olmečke i teotihuakanske kulture i kako je došlo do utjecaja božanstva Pernate Zmije na Teotihuacan. U ovom slučaju moramo se prisjetiti činjenice kako su mladi narodi u procesu potčinjavanja starijih, obično iz poštovanja, ali i iz straha, preuzimali i nova božanstva, među

---

²¹ Bingham, A. *South and Meso-American Mythology A to Z*. New York: Chelsea House, 2010, 110

²² Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 257

kojima je bilo božanstvo Pernate Zmije. Prvo spominjanje Quetzacoatla nalazimo zapravo u Tollanu, gdje se velikom brzinom kult Pernate Zmije razvio do neslućenih razmjera. Prvi puta u povijesti nalazimo i konkretne dokaze jer je Tollan najstariji grad Mezoamerike o kojem su pismeni ili usmeni izvještaji mogli biti potvrđeni arheološkim nalazima, pa dijelom čak i dopunjeni.²³ Upravo iz ovoga grada tekao je utjecaj štovanja božanstva Pernate Zmije prema ostatku Mezoamerike, što govori i o njegovoj pojavi u majanskoj religiji.

S druge strane, poznato je da je grad Teotihuacan u meksičkom gorju imao politički i ekonomski utjecaj na razvoj majanske civilizacije, ali je tijekom 6. stoljeća utjecaj grada opadao.²⁴ Paralelno s opadanjem moći Teotihuacana, većina majanskih središta dobivala je sve veću moć, čime su kontrolirali veće teritorije, ljudske i gospodarske resurse. Od gradova je najviše prednjačio Palenque u južnim nizinama Yucataka. Stoga je moguće i da su Maje imale uvid u postojanje božanstva Pernate Zmije, ali tek je pojavom Tollana njegova važnost uvelike narasla. Treba uzeti u obzir i trgovinu koja je bila jaka u rano klasično doba u Chontalpi na jugozapadu Yucataka. Južne majanske nizine i majanske visoravni bile su povezane rijekama s Chontalpom kojima se putovalo kanuima.²⁵ Chontalpa je stoga bila spona Azteka, K'ichea i jukatečkih Maja.

Nadovezujući se na utjecaje Tollana, zanimljiva je činjenica kako postoji skulptura poluležeće figure zvana *chacmool*, s pločom za žrtvovanje koja stoji na njenom želucu. Skulptura je otkrivena u Tollanu i nalazištima koja su direktno ili indirektno bila povezana s Toltekima, poput Chichén Itze na Yucatanu (Slika 3.).²⁶ Pretpostavlja se kako su na pladnju bila srca netom izvađena iz prinesenih žrtava. Utjecaj Tolteka bio je toliko jak da se protezao od zapadnog Meksika, preko sjevernih majanskih nizina na Yucatanu do K'iche Maja u gorjima današnje Gvatemale, gdje su kasniji vladari htjeli biti povezani s nasljeđem Tolteka. Gradovi države nakon raspada Tollana u blizini Tolteka i njegovog utjecaja. Sva plemena su preuzela političku i društvenu strukturu njihovih prethodnika te bogove i umjetnost. Osim toga, postoji i zapis o legendarnom mjestu poznatog kao Zuyua kod jukatečkih Maja odnosno Tulan Zuiva kod Kaqchikela i K'ichea. Etimološki gledano, majanski termin je povezan s drevnim toltečkim Tollanom.²⁷ Čak i u *Popol Vuhu* nailazimo na spominjanje Tollana pod imenom *Tulan Zuyva*.²⁸

---

23 Anton, F. I Dockstader, F.J. *Umjetnost u slici – Drevna Amerika* Rijeka: Otokar Keršovani, 1968, 85

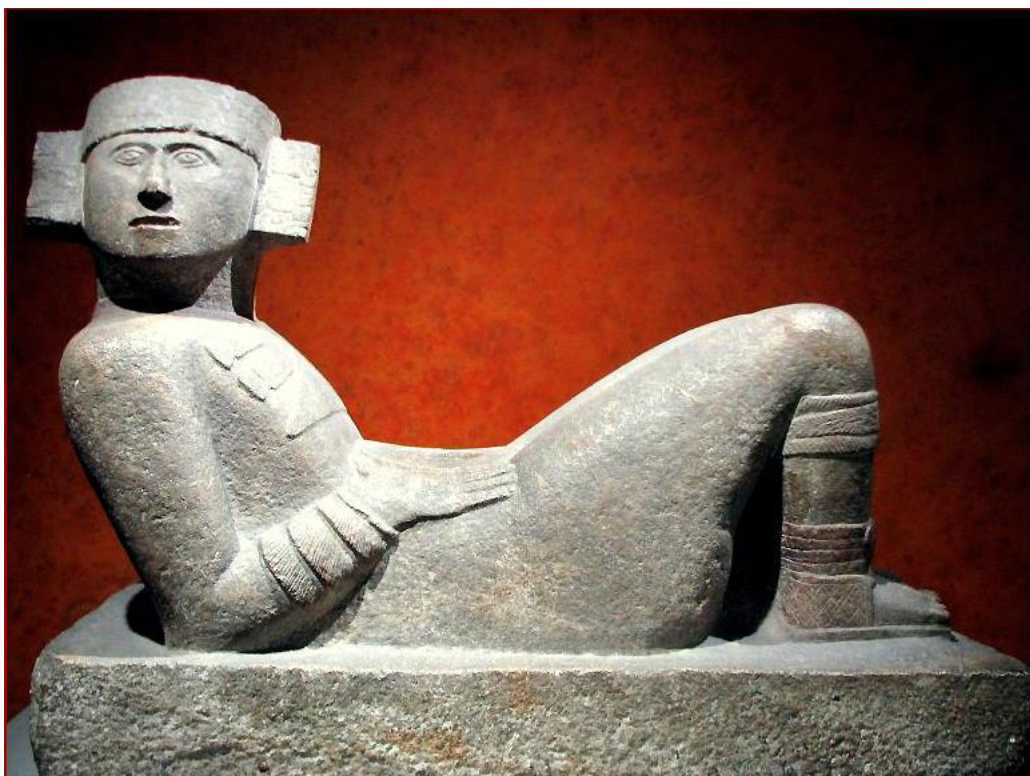
24 Sabloff, J. *The Cities of Ancient Mexico – Reconstructing a Lost World* Thames and Hudson, 1997, 79

25 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 386-387

26 Sabloff, J. *The Cities of Ancient Mexico – Reconstructing a Lost World* Thames and Hudson, 1997, 112

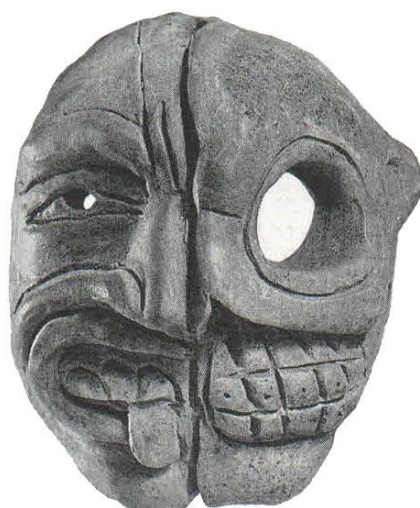
27 Taube, K. *Aztec and Maya Myths* University of Texas Press, 1993, 52

28 Christenson, A. *Popol Vuh: Literal translation*, Mesoweb Publications, 2007, 187

Slika 3. Chacmool iz Chichén Itze.

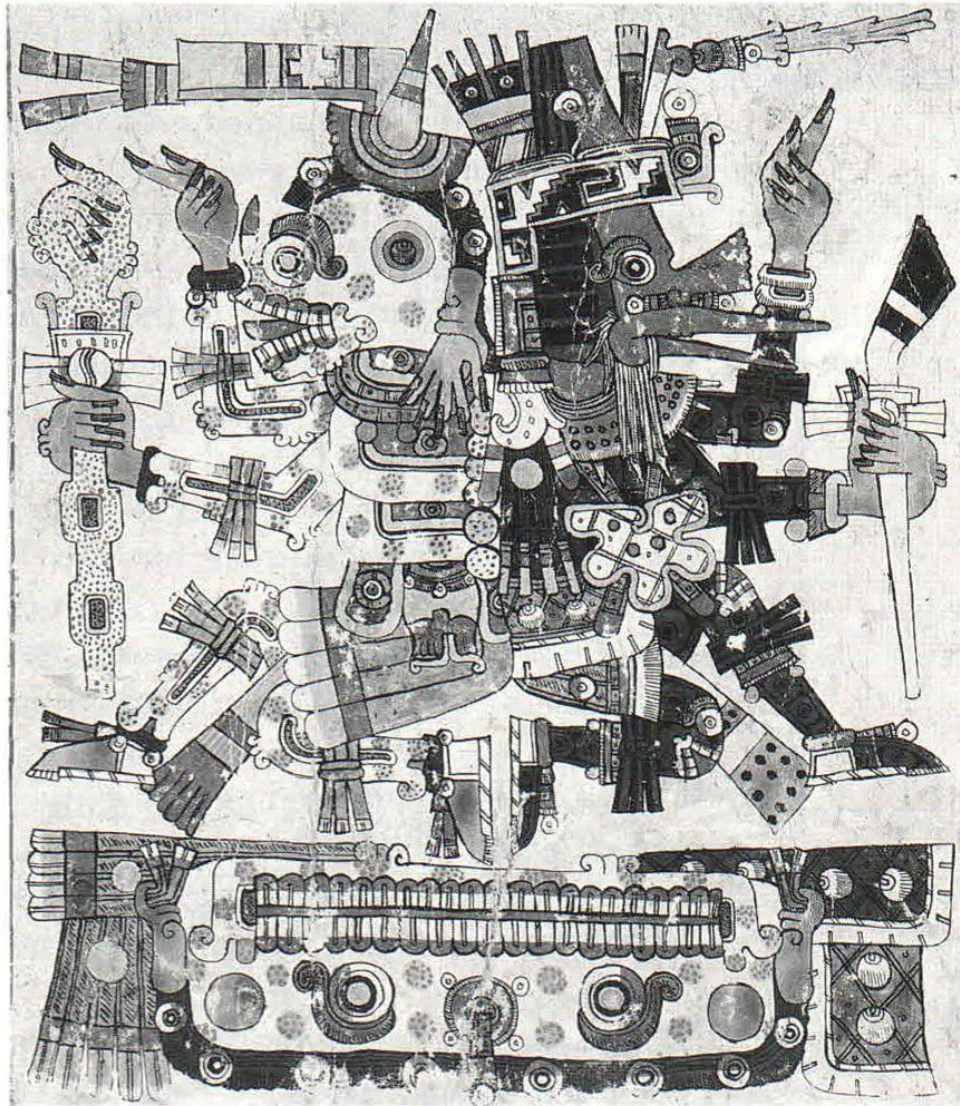
Daljnijim iščitavanjem literature možemo uočiti kako je dualizam također bio važno obilježje kod naroda Mezoamerike (Slike 4. i 5.). U ovom slučaju radi se o odnosu Quetzalcoatl i Tezcatlipoce. Oba božanstva imala su istaknutu ulogu u panteonu Tolteka. Quetzalcoatl kao pernata zmija i jutarnja zvijezda nasuprot Tezcatlipoci kao bogu rata, o čemu će riječi biti kasnije.

Slika 4. Primjer dualizma - maska koja prikazuje jednu stranu lica živom, a drugu mrtvom, Tlatilco, rano formativno doba.²⁹

---

²⁹ Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 81

Slika 5. Prikaz dualizma - prikaz boga smrti Mictlantecuhtlija i boga života Ehecatl-Quetzalcoatla, kodeks Borgia, kasno postklasično razdoblje.³⁰

---

30 Taube, K. *Aztec and Maya Myths* University of Texas Press, 1993, 38

4.1. Quetzalcoatl

Quetzalcoatl je jedno od najvažnijih božanstava kod Azteka. Predstavlja sintezu dviju životinja, ptice i zmije. Otuda i prevedeni naziv pernata zmija. Riječ *quetzalli* ima dvojako značenje. Jedno označava atribut "pernat", a drugo se odnosi na pticu latinskog naziva *Pharomachrus mocinno*, odnosno kecala, autohtonu pticu srednje Amerike s perjem smaragdne boje. Riječ *coatl* znači zmija, preciznije čegrtuša.³¹ Quetzalcoatl je često bio antropomorfno prikazivan, s istaknutom perjanicom (Slike 6. i 7.).

Slika 6. Quetzalcoatl na vrhu piramide, 16. st., kodeks Telleriano-Remensis.³²

Quetzalcoatl je iznimno važno božanstvo kod Nahua naroda u središnjem Meksiku. Neke od najznačajnijih civilizacija Mezoamerike, prvenstveno Azteci, Tolteci i Zapoteci, bile su Nahua skupine. Smatralo se da je bio sveprisutan u njihovom životu, jer je pokrivao mnoge važne aspekte

---

31 Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 142

32 Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 141

svakodnevnog života. od medicine, plodnosti, agrikulture, zraka i oblaka pa sve do Venere kao jutarnje zvijezde, lopova i kockanja. Za njega se smatralo da je izumio pismo, knjige i kalendar.³³ U tom pogledu, u ovim meksičkim kulturama, on je bio zaštitnik vladanja i kreativnosti dok je u postklasičnom razdoblju u središnjem Meksiku bio bog svećenika i trgovaca.³⁴ Quetzalcoatl, poznat još i kao sin Gospodara visokih nebesa i sin Gospodara sedam pećina, tokom rođenja bio je obdaren moći govora, sveopćim znanjem i mudrošću. Imao je svjetlu put i bijelu bradu i bio je učitelj raznih umjetnosti i vještina stanovnicima pretkolumbovske Amerike.³⁵

U nekim izvorima, Quetzalcoatl je jedan od četvorice bogova stvaratelja. Kao Ehecatl, bio je bog vjetra. Ono što je neobično u svemu navedenome je činjenica da se, bez obzira što je bio prisutan u gotovo svakom aspektu svakodnevnog života, nije smatrao najmoćnijim božanstvom.

Slika 7. Prikaz Ehecatl-Quetzalcoatla ovdje povezan s stvaranjem cvijeća. Kodeks Magliabechiano.

Quetzalcoatl je ime božanstva, ali je istovremeno ime heroja kulture koji je bio vladar Tollana u 11.

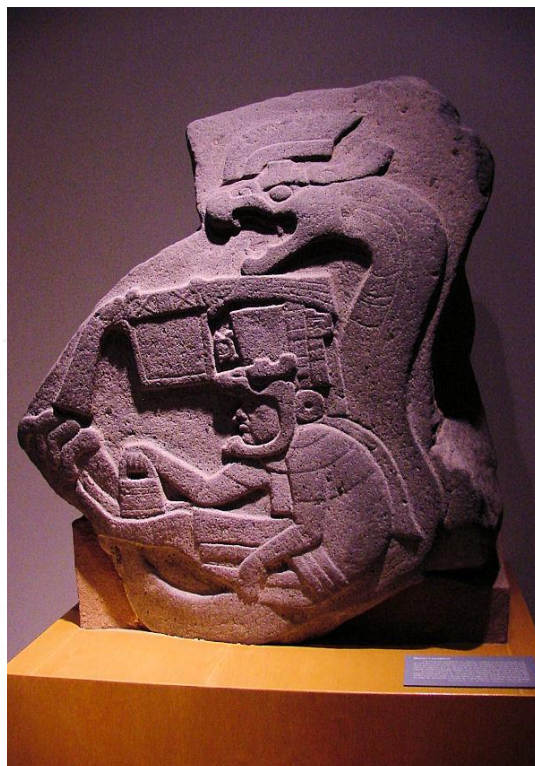
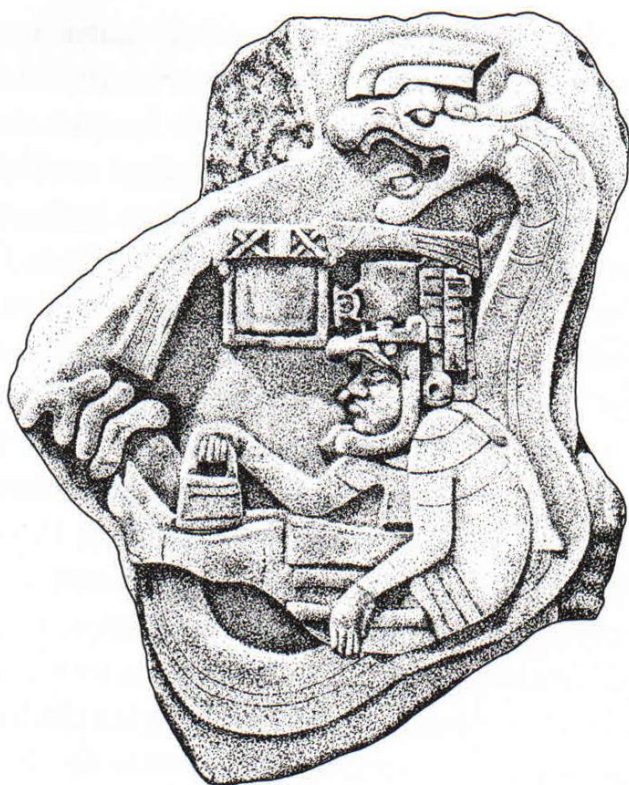
33 Bingham, A. *South and Meso-American Mythology A to Z*. New York: Chelsea House, 2010, 110

34 Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 142

35 Leeming, D.A. *Mythology – The Voyage of the Hero* New York: Oxford University Press, 1998, 18

st. nakon Krista. Posebno valja istaknuti njegovu povijesnu značajnost povezanu s dolaskom Cortésa 1519. godine.

Najraniji primjer pernate zmije nalazimo kod Olmeka u formativnom razdoblju 900 i 600 godina prije Krista (Slika 8.). Spomenik iz La Vente u današnjem Meksiku prikazuje čegrtušu s ptičjim kljunom i perjanicom po čemu se atribuiraju božanstvu pernate zmije.³⁶

Slika 8. Stela 19 iz La Vente je najstariji poznati fizički prikaz pernate zmije.³⁷

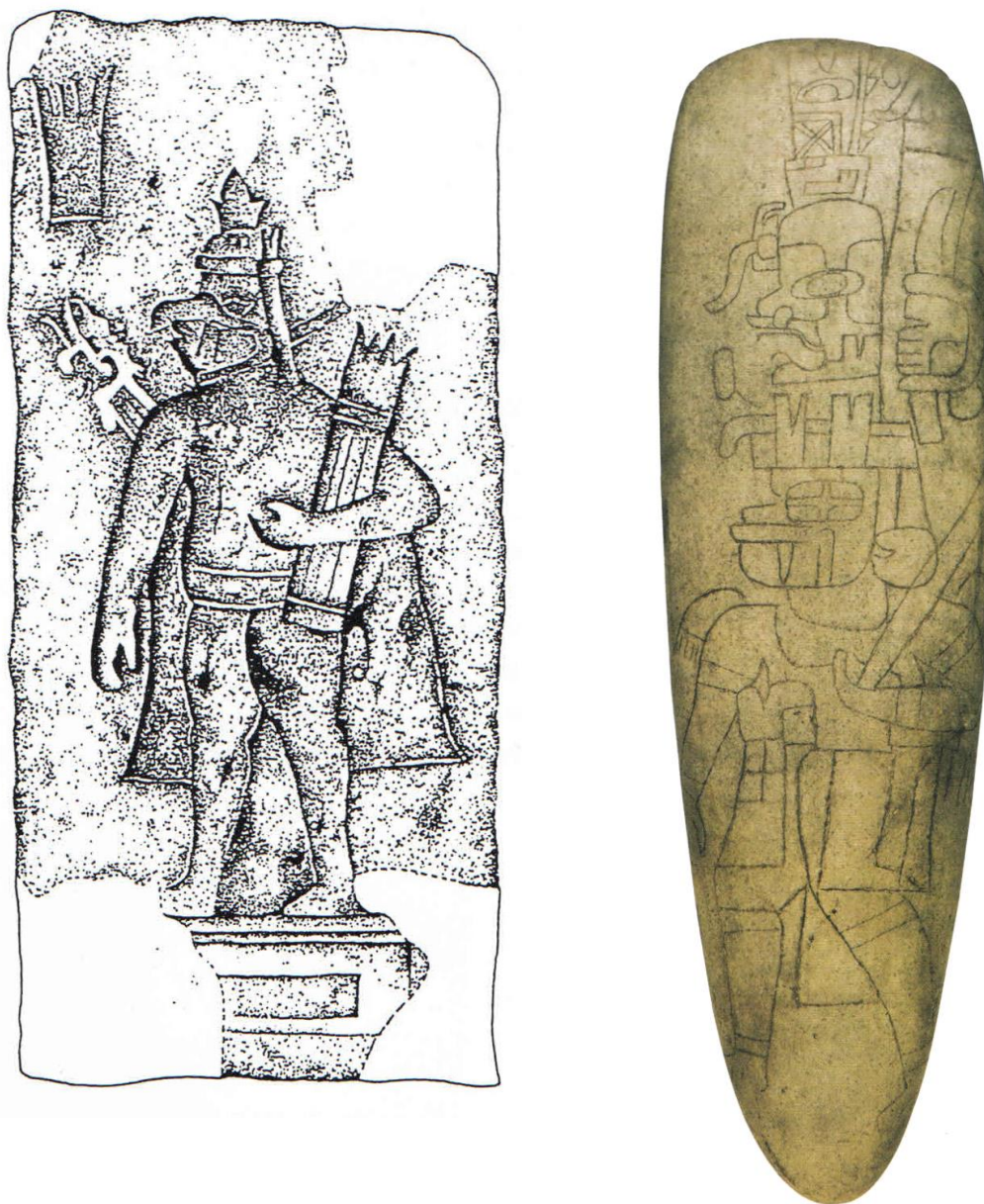
U ovom periodu takozvanog Olmec-Guerrero stila postoji važna stela iz San Miguel Amuca.³⁸ Na steli su prikazane dvije važne ikone, svežanj i pernata zmija (Slika 9.). Svežanj, vjerojatno od pera, predstavlja dragocjenost pošto je kecalovo perje bilo sastavni dio inventara mezoameričkih članova kraljevskih obitelji jer su se nosila kao dio pokrivala za glavu. Ovaj tip ukrašavanja bio je prisutan sve do dolaska konkvistadora. Pernata zmija, naravno, predstavlja božanstvo Quetzalcoatla. Svežanj

36 Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 141

37 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 355
http://en.wikipedia.org/wiki/Olmec_religion#mediaviewer/File:La_Venta_Stele_19_%28Delange%29.jpg
23.6.2014.

38 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 162

i ptica označavaju svetu i svjetovnu moć. Sama impostacija figure pernate zmiје dosta je slična figuri s oružja od žada iz istog razdoblja koje pripada slabo istraženoj kulturi Guerrero.

Slika 9. Stela iz San Miguel Amuca (lijevo) i oružje od žada prikazuju značajne sličnosti u impostaciji figure, kao i ikone, svežanj i pernatu zmiju.³⁹

Najraniji prikaz pernate zmiје u središnjem Meksiku nalazimo u Teotihuacanu. Hram posvećen Quetzalcoatlu prezentiran je prikazima pernate zmiје koji se izmjenjuju s prikazima pokrivala za glavu ratničke zmiје, preteče Xiuhtli. Hram-piramida Pernate Zmiје gleda na područje zvano Ciudadela i izgrađeno je u razdoblju između 150 i 200 godina nakon Krista. Funkcija piramide

³⁹ Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 160 i 162

prvenstveno je pogrebnog karaktera i posvećena je određenom božanstvu. Međutim, u Teotihuacanu ne postoje sigurni dokazi o njihovom identitetu i njihovoj vezi s božanstvima poznatim drugdje na području Mezoamerike. Piramida je vjerojatno bila grobnica važnog vladara i vjerojatno 260 pojedinaca koji su žrtvovani prilikom posvete građevine u vrijeme njegovog pokopa.⁴⁰

Zašto gradnja u obliku piramide?

Za piramide u svijetu općenito je poznato kako su građene od masivnih kamenih blokova, orijentirane su prema zvijezdama i tisućama godina bile su najveće građevine. Piramida, geometrijski gledano, izrazito je kompaktni tip građevine. Kao takva, lako odolijeva zubu vremena, vremenskim prilikama i ljudskom faktoru. Zbog navedenih karakteristika, idealna je kao simbol besmrtnosti. Egipatski kraljevi htjeli su i nakon života ostati besmrtni, vjerovalo se kako bi njihova tijela pokopana unutar piramide postigla besmrtnost. U tom pogledu, njihovo posljednje konačište bilo je ujedno i put ka besmrtnosti. Tome je pogodovala sama forma piramide za koju vidimo kako se održala do današnjih dana. Slično piramidama u Egiptu, slično razmišljanje postoji i u Mezoamerici, gdje su piramide prvenstveno stepeničastog karaktera. Poznatije su pod nazivom zigurati, čija forma nije jedinstvena već postoji i na drugim lokacijama u svijetu, primjerice na području Mezopotamije i Indonezije. Valja uzeti u obzir kako je većina piramida u Mezoamerici imala funkciju hrama, dok su neke bile grobnice.

Na hram-piramidi Perante Zmije iz svake stepenice izvire cijeli niz glava Quetzalcoatla s perjanicom (Slika 10.), što je simbol vladanja i povezan je s militarizmom, žrtvom i autoritetom.⁴¹ Glave Quetzalcoatla izmjenjuju se s glavama boga Tlaloca, inače boga kiše, vode i plodnosti. Između svake stepenice proteže se bareljef pernate zmije i to duž svake stepenice. Simboli vezani za vodu nalaze se posvuda, od morskih školjki do spiralnih oblika koji podsjećaju na valove.

---

40 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 257

41 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 258

Slika 10. Prikaz glava Quetzalcoatla i Tlaloca na hram-piramidi Pernate Zmije, Teotihuacan⁴²

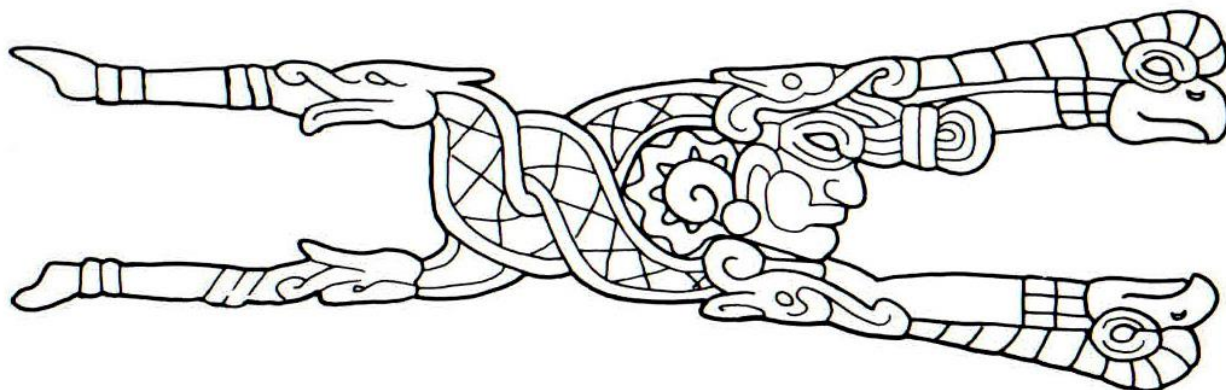
Na muralima Teotihuacana i nalazištu Cacaxtla Quetzcoatl je prikazan kao zmija s kecalovim perjem, te prikazima kapi kiše i stajaće vode. Prisutstvo vode upućuje na mogućnost kako se Quetzalcoatl smatrao božanstvom ili duhom vode.⁴³ Pernata zmija prikazuje se na mnogim lokalitetima, ali rijetko u ljudskom obliku. Kod Olmeka smo naveli primjer, dok je u klasičnom razdoblju ta pojava rjeđa. Jedan značajan primjer iz toga razdoblja nalazimo u Veracruzu (Slika 11.). Quetzalcoatl je prikazan na kamenoj *palmi*⁴⁴ s ljudskim rukama koje su izražene kao glave kecala. Budući da su glave prepletene s dvoglavim zmijama koje pokrivaju tijelo, one predstavljaju eksplicitnu referencu za Quetzalcoatla.⁴⁵ U postklasičnom razdoblju Quetzalcoatl se češće prikazuje u ljudskom obliku.

42 http://en.wikipedia.org/wiki/Temple_of_the_Feathered_Serpent,_Teotihuacan#mediaviewer/File:Teotihuacan-Temple_of_the_Feathered_Serpent-3035.jpg 23.6.2014.

43 Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 141

44 palma – visoki, radijalni ili zrakasti kamen koji je jedan od standardnog dijela opreme za igru loptom u kamenom obliku i vjerojatno je služio kao trofej (Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 130)

45 Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 142

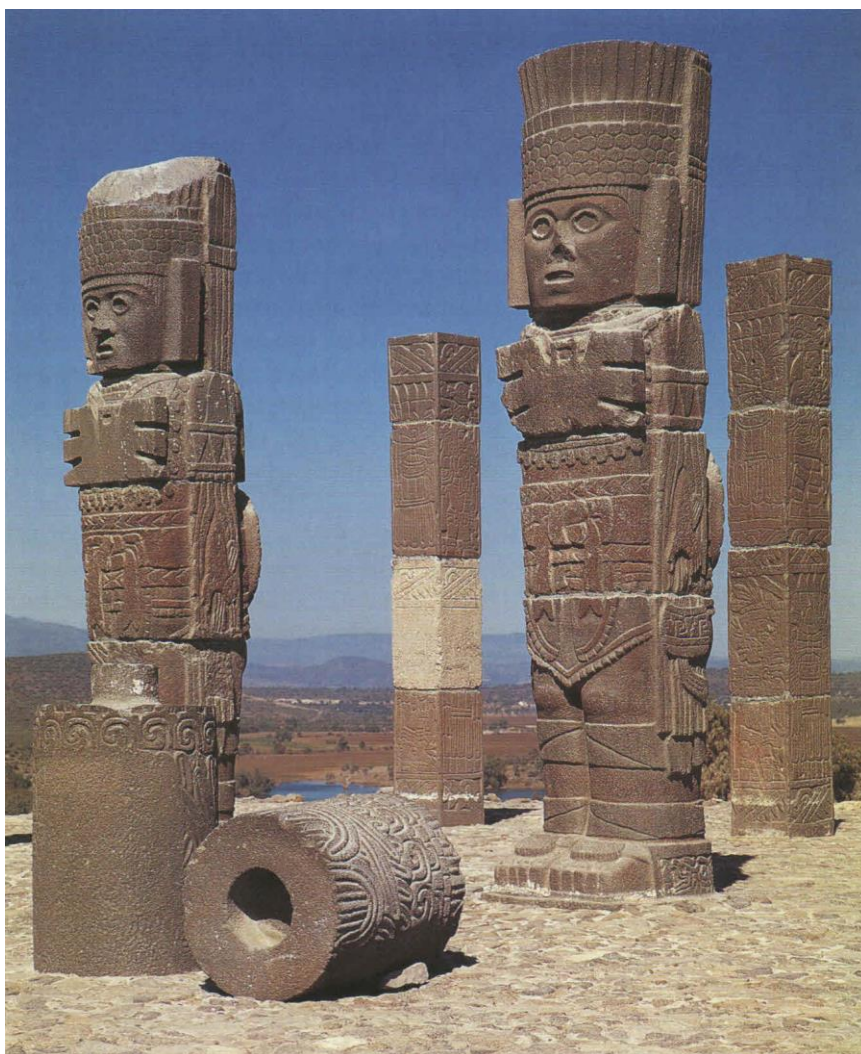

Slika 11. Primjer prikaza Quetzalcoatla na kamenoj *palmi* iz kasnog klasičnog razdoblja s područja Veracruz.⁴⁶

Sljedeće važno nalazište vezano uz ovo božanstvo nalazimo u Tollanu, vjerojatno najvažnijem gradu Tolteka kojim završava klasično razdoblje Mezoamerike. Izgrađena u razdoblju između 900. i 1200. godine nakon Krista, piramida boga Quetzalcoatla na vrhu je istaknuta korpusom stupova. Među njima stoji nekoliko velikih statua toltečkih ratnika koji drže koplje i štit, što je bio uobičajeni dio opreme vojnika u središnjem Meksiku (Slika 12.). Iza njih su se nekada nalazila četiri stupa koji su prikazivali kraljeve Tollana, s atributima Tlaloca, Quetzalcoatla i Tezcatlipoce.

---

⁴⁶ Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 141

Slika 12. Prikaz toltečkih ratnika na vrhu piramide boga Quetzalcoatla, Tollan.⁴⁷

Ono što je najzanimljivije na ovom nalazištu jesu paneli u bareljefu koji prikazuju jaguare i kojote, ptice grabljivice te stvorenje koje ima atribute čovjeka, gmaza i ptice (Slika 13.). Antropomorfno stvorenje se interpretira kao prikaz pojave Tlahuizcalpantecuhtlija, odnosno Quetzalcoatla kao utjelovljenje planeta Venere, večernje zvijezde.⁴⁸ U ovome se vidi kako je božanstvo povezano s ratovanjem, stoga je moguće kako je Tlahuizcalpantecuhtli zapravo ratnik prikazan na stupovima. Iskopani spomenici u Tollanu dokazuju kako je ovaj grad bio jako važan u povijesti Mezoamerike i kako su se glavna božanstva ovdje štovala. Tlaloc, kao nasljednik boga oluje u Teotihuacanu, Quetzalcoatl i Tezcatlipoca bili su najvažniji subjekti rituala koji su se vršili u Tollanu.

---

⁴⁷ Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 41

⁴⁸ Ibid, 402

Slika 13. Paneli koji prikazuju jaguare, kojote, ptice te antropomorfno stvorenje (Tlahuizcalpantecuhtli), piramida boga Quetzalcoatla, Tollan.⁴⁹

Povezanost boga Quetzalcoatla s Venerom očituje se u konceptu smrti i ponovnog rođenja. Venera kao jutarnja zvijezda, "rađa" se na istoku i potom "nestaje", da bi se pojavila kao večernja zvijezda na zapadu. U tome pogledu, prešla je nevidljivi put te je ona simbol smrti i ponovnog rođenja. Azteci su, iz božanske perspektive, Veneru zvali Quetzalcoatli. Ovaj naziv, preveden kao pernata zmija, interpretira se kao "dragocjeni blizanac" jer su se dvostruke pojave planeta Venere (jutarnja i večernja zvijezda) percipirala kao zvijezde blizanci. Quetzalcoatli se žrtvovao na lomači i kao sjajna zvijezda izdigao iz plamena. Pod imenom Xolotl, božanstvo s psećom glavom, otišao je u pakao podzemlja zvano Mictlan kako bi pronašao kosti davno preminulih i od njih stvorio žive ljude.⁵⁰ Život i smrt zapravo su dvije strane iste stvarnosti i ovdje se nazire dualizam, koji je kod domoradaca Mezoamerike prisutan do danas. Sunce izlazi i zalazi svaki dan, Venera svaki dan umire i ponovno se rađa, cijeli biljni život vene u suhom periodu godine i ponovno se uzdiže u kišovitom periodu. Quetzalcoatli se ovdje povezuje s Venerom jer je njena pojava znak početka kišne sezone. Otuda se Quetzalcoatli smatra bogom plodnosti.

Uz Tollan vežemo jednu bitnu povijesnu značajku. Krajem 12. st. grad je počeo propadati, a sama propast vezana je uz priču o palom heroju. Tollan je doslovno grad koji predstavlja boga Quetzalcoatla, za što postoji nekoliko razloga. Ne samo da je grad bio izvor kulta pernate zmije, već je bio sjedište vladavine Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatla, heroja kulture Tolteka i jednog od njihovih zadnjih vladara. Starosjedilački ljetopisci smatraju da je on zapravo i prvi vladar Tollana, što je možda povezano s perspektivom da je vrijeme cikličkog karaktera. Ono što je završilo s Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatlom, moralo je također i započeti s njime. Dugi razvoj šovanja Quetzalcoatla, koji je započeo kod Olmeka, potom proširio u Teotihuacanu "završava" u Tollanu.

⁴⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Toltec#mediaviewer/File:Tula_birdman.jpg 23.6.2014.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Tula_Pyramide_reliefs.jpg 23.6.2014.

⁵⁰ Soustelle, J. *Daily Life of the Aztecs* London, Phoenix Press, 1955, 106

Apoteoza heroja koji je potom osramoćen, prepričana je na razne načine, ali ima svoju bazu. Tezcatlipoca je u svom ljudskom obliku osramotio svojom lukavošću Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatl. Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatl napio se ispijajući *pulque*⁵¹ i zaveo Quetzalpetatl (svećenicu, prema nekim pričama vlastitu sestru). Za kaznu je prognan te je u sramoti napustio grad i zaputio se na istok. Kao bradata pojava odjevena u crno, pojavio se na nekoliko mjesta, među kojima su Cholula i Chichén Itzá, gdje su ga zvali K'uk'ulkan.⁵² Prema predaji, smatralo se da će se jednoga dana vratiti kako bi ponovno dobio svoje kraljevstvo natrag. Nevjerojatno zvuči činjenica da se 1519. godine pojavio Hernán Cortés na obali meksičkog zaljeva na dan Quetzalcoatl, bradat i obučen u crno, što je Španjolcima kao konkvistadorima bila savršena prilika koju su morali iskoristiti.

Dualizam Quetzalcoatl i Tezcatlipoce manifestira se u samom društvu i edukaciji Azteka. Djeca su s petnaest godina išla u *calmecac*, hram ili samostan gdje su ih podučavali svećenici, ili u školu *telpochcalli*, takozvanu kuću mladića koje su podučavali iskusni ratnici. *Calmecac* je bio rezerviran za djecu plemićkih i trgovačkih obitelji, ali postojali su slučajevi da su i djeca plebejskih obitelji bila dobrodošla jer je činjenica da su vrhovni svećenici bili odabrani bez obzira na obiteljsku prošlost već na njihov moral, praksu, znanje doktrine i čistoću njihovog života.⁵³ Ova dva sustava obrazovanja su bila oprečna i njihov kontrast se vidi i u kontrastu bogova koji su presjedali ovim granama obrazovanja. Bog *calmecaca* bio je Quetzalcoatl, bog sveopćeg znanja, umjetnosti, kalendara, samopožrtvovnosti, pokore te simbol odricanja i kulture. Bog *telpochcallija* bio je Tezcatlipoca, zvan još Telpochtli ili "mladi čovjek" i Yaotl ili "ratnik", bio je bog rata, noćnog neba i magije. Dva različita koncepta života ispoljavaju se jedan nasuprot drugom. Svećenički ideal, prožet samoporicanjem, proučavanjem zvijezda i kontemplativnim znanjem suprotan je idealu ratnika čiji je naglasak na akciji, bitkama, kolektivnom životu i užicima mladosti.⁵⁴ Ovaj način edukacije bio je izuzetno učinkovit jer je pripremao sve članove društva za njihov budući posao, a time i život. Mezoamerička misao bila je određena dualizmom, u ovom slučaju Quetzalcoatl nasuprot Tezcatlipoci, koji se manifestira u obrazovanju kao i društvenom uređenju.

Prema jednoj drugoj priči, Quetzalcoatl svojim velikim znanjem podučavao ljude raznim vještinama, od taljenja srebra, izrade dragocjenoga kamenja do gradnje zgrada, izrade skulptura, crtanja znakova u knjige i računanja vremena promatrajući kretanje sunca i mjeseca. Učio ih je svemu osim umijeću ratovanja i ljudi su mu prinosili žrtve donoseći kruh, cvijeće i parfeme, što je

---

51 pulque – alkoholno piće napravljeno fermentacijom soka od agave (<http://en.wikipedia.org/wiki/Pulque>)

52 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 413-414

53 Soustelle, J. *Daily Life of the Aztecs* London, Phoenix Press, 1955, 169

54 Ibid, 172

bila suprotnost uobičajenom vađenju srca iz muškaraca i žena. Svi koji su živjeli u njegovoj blizini bili su sretni i uspješni. Potom se u Tollanu pojavio Tezcatlipoca, božanstvo koje je prisutno na svakom mjestu i koje luta zemljom donoseći svađu i rat među ljude. Došavši do Quetzalcoatl, poveo ga je na igralište za igru loptom kako bi igrali. Svi ljudi su promatrali njihovu igru u kojoj je potrebno baciti loptu kroz prsten postavljen visoko na zidu. Kada je Quetzalcoatl bacio loptu, Tezcatlipoca se transformirao u jagura i skočio na njega i lovio ga kroz cijeli grad pa potom van kroz cijelu zemlju. Izbjegavši Tezcatlipocu, Quetzalcoatl se spustio s druge strane planine i došao do obale mora. Napravio je splav od zmija i potom otplovio na pučinu. Smatra se da je otišao u Tlillan-Tlapallan ili "Crno-crveno mjesto", legendarno mjesto na obali meksičkog zaljeva, u Zemlji Sunca, gdje je ispio Vodu Besmrtnosti, nakon čega bi se jednoga dana trebao vratiti kao dječak.⁵⁵

Smrt i obožavanje Quetzalcoatla, s nekim izmjenama, vidljiva je i u ovoj priči:

*It ended on the beach
It ended with a hulk of serpents formed into a boat
& when he'd made it, sat in it & sailed away
A boat that glided on those burning waters, no one knowing when
he reached the country of Red Daylight
It ended on the rim of some great sea
It ended with his face reflected in the mirror of its waves
The beauty of his face returned to him
& he was dressed in garments like the sun
It ended with a bonfire on the beach where he would hurl himself
& burn, his ashes rising & the cries of birds
It ended with the linnet, with the birds of turquoise color, birds the color
of wild sunflowers, red & blue birds 5
It ended with the birds of yellow feathers in a riot of bright gold
Circling till the fire had died out
Circling while his heart rose through the sky
It ended with his heart transformed into a star
It ended with the morning star with dawn & evening 10
It ended with his journey to Death's Kingdom with seven days of
darkness*

---

55 Leeming, D.A. *Mythology – The Voyage of the Hero* New York: Oxford University Press, 1998, 135

*With his body changed to light
A star that burns forever in that sky*⁵⁶

Kao što je već prije rečeno, Quetzalcoatl se iz vatre izdigao u nebo. Vatra i Venera imaju ovdje važnu ulogu jer se njegovo srce iz plamena transformiralo u jutarnju i večernju zvijezdu, Veneru čija je svjetlost stalna na noćnom nebu. Zanimljivo je da postoji paralela ove priče s pogrebnim ritualima kod mezoameričkih stanovnika. Postojala su dva pogrebna rituala, pokapanje mrtvih i kremiranje. Pravo na pokop imale su samo žene preminule za vrijeme porođaja koje su bile štovane kao božanstva te su pokapane u dvorištu hrama *cihuapipiltina*.⁵⁷ Svi ostali bili su kremirani. S vremenom većina naroda na području Meksika (Zapoteki, Miksteki, itd.) vršila su oba pogrebna rituala. Trebalo bi spomenuti kako su na raznim arheološkim nalazištima otkrivene pogrebne komore, kod Maja u Palenqueu, preko Zapoteka i Miksteka u Monte Albánu pa sve do poznate lomače Quetzalcoatla u Tollanu jer je Toltecima upravo najveća tradicija bila kremiranje.⁵⁸

Kada se Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatl povukao, njegova zaštita grada također je nestala, što se poklapa s raspadom grada. Do kraja 1200 godine, Tollan je postao potpuno nevažan grad, a u to vrijeme je došlo do promjene klime u tom dijelu Mezoamerike tako da je hladno vrijeme utjecalo na područja koja su već bila loša za uzgoj kultura. Bez obzira na loše okolnosti za grad i čitavo područje, važno je spomenuti kako je utjecaj grada ostavio veliki trag. Trgovačke rute koje je Tollan imao u širokom području, povezivale su prostor današnjeg juga SAD-a s Kostarikom na jugu. Time je zapravo cijelo *nahua* govorno područje prošireno van središnjeg Meksika, a time i toltečki sustav vjerovanja. Ukratko, kroz tu mrežu interakcije, sama pojava pernate zmije, kao božanstva i heroja kulture, postala je sastavni dio religije ostalih naroda u Mezoamerici. Bez obzir na raspad grada, dinastija Tollana i dalje je postojala i bila najprestižnija u središnjem Meksiku. Dok god je postojalo starosjedilačko plemstvo, pa i nakon dolaska Španjolaca, biti nasljednik kraljeva Tollana imalo je veliku težinu. Nasljednici su bili stup legitimiteta, a najvještiji su se umjetnici i obrtnici zvali "tolteca".⁵⁹

Kult pernate zmije i utjecaj doseljenika iz Tollana bio je toliko snažan da je ostavio značajan trag u susjednim područjima. U tome pogledu, valja spomenuti važno arheološko nalazište u Choluli. Velika piramida u Choluli gradila se od 3. st. prije Krista do 9. stoljeća nakon Krista. Toltečko-

---

56 Leeming, D.A. *Mythology – The Voyage of the Hero* New York: Oxford University Press, 1998, 250-251

57 *cihuapipiltin* – prevedeno kao "žene štovane kao princeze", žene kraljevskog podrijetla preminule za vrijeme poroda. (Bane, T. *Encyclopedia of Demons in World Religions and Cultures* Jefferson: McFarland & Company, 2012, 102

58 Soustelle, J. *Daily Life of the Aztecs* London, Phoenix Press, 1955, 201

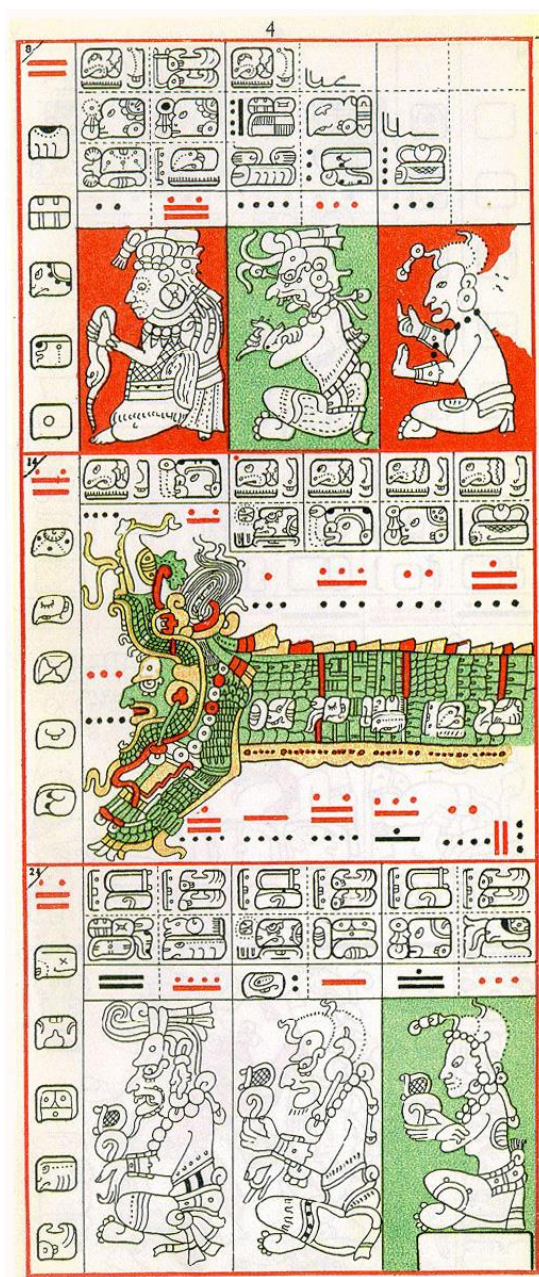
59 Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004, 414

čičimečki doseljenici bili su sljedbenici kulta Quetzalcoatla i njihova je zasluga što je Cholula postala najvažnije hodočasničko mjesto za štovanje božanstva Quetzalcoatla. Dolaskom doseljenika dolazi do promjene sustava vjerovanja i na postojeću piramidu izgrađena je piramida Quetzalcoatla. Time je Cholula postala najvažnije religijsko mjesto gdje se štovao Quetzalcoatl u doba postklasične Mezoamerike.

4.2. K'uk'ulkan

K'uk'ulkan je vrhovno božanstvo Maja na Yucatanu. Ujedno je i božanstvo uskrnuća, reinkarnacije te ga se povezuje s Venerom. Osim funkcije vrhovnog boga, bio je i bog stvaratelj te je upravljao četirima elementima: vatrom, vodom, zemljom i zrakom čiji su aspekti bili gušter, riba, kukuruz i lešinar. Riječ *can* je bila poznato prezime među Majama, dok bi riječ *k'uk'ul* moglo biti osobno ime.⁶⁰ Postoje varijacije imena K'uk'ulkan, kao na primjer Kukulcan, Cuculcan, Cucul-kan. Osim varijacija, poznat je bio i pod nazivom "Božanstvo moćnoga govora" i "Pernata Zmija".

Slika 14. Prikaz K'uk'ulkana u Dresdenskom kodeksu – središnje polje.⁶¹

60 Bingham, A. *South and Meso-American Mythology A to Z*. New York: Chelsea House, 2010, 72

61 http://www.famsi.org/research/graz/dresdensis/images/gates_pg04.jpg 17. 8. 2014.

U majanskoj mitologiji i religiji on se pojavljuje kao božanstvo, ali i kao heroj kulture i povijesna ličnost. Neki izvori nazivaju ga vođom, možebitno Tolteka koji su, zajedno s Majama s područja Peténa, okupirali Chichén Itzu oko 987. godine nakon Krista. Izgradili su nekoliko drugih gradova, među kojima i Mayapan koji je postao političko i kulturno središte majanskog carstva na Yucatanu. Kao heroj bog, K'uk'ulkan je vladao dugo vremena i napustio poluotok otišavši prema zapadu kako bi čuvao ljude i odgovarao na njihove molitve. Prema drugim pričama, spominje se kako K'uk'ulkan dolazi iz vode i nestaje u njoj dok je u majanskim spisima *Chilam Balam* K'uk'ulkan bio vladar svećenik u Mayapanu u 14. st. Reference na božanstvo K'uk'ulkana znaju biti zbunjujuće zbog činjenice da su postojali pojedinci koji su nosili njegovo ime i stoga je razlikovanje povijesne ličnosti i božanstva otežana. Izvori iz 16. st. navode ga kao povijesnu ličnost, međutim, tekstovi iz Chichén Itze u ranom 9. st. ne spominju ga u ljudskoj formi već je prikazan u vizualnom obliku kao pernata zmija koja je upletena između figura plemstva.⁶²

Vizualno gledano, Maje su ga prikazivali s tijelom zmije, perjem kecala i zubima jaguara kako drži ljudsku glavu u ustima, kao što možemo vidjeti na primjeru iz Dresdenskog kodeksa (Slika 14.). Najpoznatiji je primjer štovanja K'uk'ulkana poznati hram K'uk'ulkana, zvan još i "El Castillo", u Chichén Itzi. Koliko su Maje pridavali važnost ovom božanstvu, uz njihovo izvrsno poznavanje zvijezda, govori i činjenica kako se dva puta godišnje, u vrijeme ljetnog i zimskog suncostaja, može vidjeti uspon i spuštanje zmije kao sjena kuta piramide, vidljivo na sljedećoj slici (Slika 15.).

---

⁶² http://en.wikipedia.org/wiki/Kukulcan#cite_note-8 1.4.2014.

Slika 15. Prikaz zmijske sjene za vrijeme proljetne ravnodnevnice, Chichén Itzá.⁶³

---

⁶³ http://en.wikipedia.org/wiki/Chichen_Itza#mediaviewer/File:ChichenItzaEquinox.jpg 23.6.2014.

4.3. Q'uq'umatz

Poznat još i pod nazivom Gucumatz ili Gugumatz, u prijevodu također predstavlja pernatu zmiju. Q'uq'umatz je jedno od božanstava i heroja poznatih kod K'iche Maja s područja današnje Gvatemale. Najveći broj Maja danas govori k'icheom. K'iche kraljevstvo s glavnim gradom Q'umarkajom, osnovano je u 13. st. i razvijalo se do 16. st. dolaskom Španjolaca predvođenih Pedrom de Alvaradom.⁶⁴ Najvažniji i vjerojatno najraniji izvor K'iche Maja je *Popol Vuh* ili "Knjiga vijeća" ili "Knjiga naroda". Vizualni primjer Q'uq'umatza je dosta rijedak, ali postoji dobro očuvana skulptura iz Gvatemale, koja je zapravo služila kao oznaka na igralištu za igru loptom (Slika 16.).

Slika 16. Prikaz Q'uq'umatza kako nosi Tohila u čeljustima preko neba, Mixco Viejo, Gvatemala.⁶⁵ Prema *Popol Vuhu*, postojalo je samo nebo i more. Potom su Q'uq'umatz, Tepeu i Huracan stvorili

---

64

http://en.wikipedia.org/wiki/K%27iche%27_Kingdom_of_Q%27umarkaj#Quq.27kumatz_and_K.27iq.27ab_.28ca_.1400_.E2.80.93_.1475.29 1.4.2014.

65 http://en.wikipedia.org/wiki/Q%27uq%27umatz#mediaviewer/File:Mixco_Viejo_ballcourt_marker.jpg 1.4.2014.

zemlju, planine, biljke i životinje.⁶⁶ Pošto životinje nisu mogle pričati, bogovi su željeli stvoriti nekoga tko bi ih štovao. Stoga su bogovi stvorili ljude od blata, koje nije moglo zadržavati oblik i raspadalo bi se. Potom su ih napravili od drva, ali im je mozak bio toliko krut da nisu znali izraziti štovanje i zahvalnost prema bogovima. Bogovi su ih uništili, ali su neki pobjegli i postali majmuni.

U konačnici, Q'uq'umatz, Tepeu i Huracan napravili su ljude od kukuruza. Njih četvorica bili su mudri i jaki muškarci: Balam-Quitze (Jaguar koji se smije), Balam-Agag (Noćni jaguar), Mahucutan (Slavno ime) i Iqui-Balam (Mjesečev jaguar). Štovali su bogove s velikom zahvalnošću što su stvorili s svijet. Međutim, budući da su njih četvorica bili jako mudri, bogovi su pomislili kako ih s vremenom, oni neće više štovati. Stoga je Huracan pomutio njihove oči kako ne bi mogli jasno imati uvid u sve i time su izgubili svoju mudrost. Dali su im žene kako bi s njima spavali i dobili nasljednike te tako naselili Zemlju.⁶⁷

Kao što vidimo, prema *Popol Vuhu*, Q'uq'umatz je jedan od bogova stvaratelja i ima jako važnu ulogu u mitologiji K'iche Maja kao i K'uk'ulkan kod jukatečkih Maja. U četvrtom i zadnjem poglavlju *Popol Vuha*, Maje putuju u planine gdje pronalaze grad Q'umarkaj.⁶⁸ Maje postaju dominantni zahvaljujući Q'uq'umatzu koji ustanovljuje složene rituale te osniva gradove.

I kod ovoga božanstva postoji poveznica s povijesnom osobom istoga imena. Q'uq'umatz je bio najveći *nagual*⁶⁹ vladar K'iche kraljestva od 1400. do 1435. godine. Svojim umijećem vladanja uspio je proširiti K'iche kraljevstvo. Smatralo se da je imao moć magične transformacije u zmiju, orla, jaguara pa čak i u krv. Mogao je letjeti nebom ili posjećivati Xibalbu, podzemni svijet.⁷⁰

---

66 Christenson, A. *Popol Vuh: Literal translation*, Mesoweb Publications, 2007, 7

67 Bingham, A. *South and Meso-American Mythology A to Z*. New York: Chelsea House, 2010, 53

68 Christenson, A. *Popol Vuh: Literal translation*, Mesoweb Publications, 2007, 267

69 nagual - označava čarobnjaka ili vješticu koja ima sposobnost mijenjanja oblika, najčešće u neku životinju (Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 122)

70

http://en.wikipedia.org/wiki/K%27iche%27_Kingdom_of_Q%27umarkaj#Quq.27kumatz_and_K.27iq.27ab_.28ca.1400_.E2.80.93_1475.29 1.4.2014.

5. Analiza

Iz dosad priloženih informacija i priča, utvrdili smo nekoliko bitnih značajki triju božanstava. Sva tri imena, etimološki gledano, znače pernata zmija u prijevodu. Kod Azteka riječi *quetzal* i *coatl* ekvivalent su riječima *k'uk'ul* i *kan* kod yucatečkih Maja te riječima *q'uq'* i *kumatz* kod K'iche Maja. Stoga je očito kako sva tri božanstva karakterizira prisustvo riječi perja i zmije, što su njihovi atributi. Ptica kecal jako je rijetka jer živi u šumama na visinama između 3000 i 4000 metara i može je se uočiti samo u sumrak i zoru. Posebno je cijenjena zbog sjajnih boja zbog čega se koristila kao dio plemićkih i obrednih nošnji. Rijetkost ove ptice predstavljala je, u neku ruku, božansku osobinu. S druge strane, zbog raznolikosti i brojnosti vrsta, zmija je vjerojatno najbitniji dio mezoameričke faune. Uloga zmije je i najraznolikija i najšira u religiji i religijskom simbolizmu, od vladara koji plešu zmijski ples, preko dekoracije i strukturnih elemenata u arhitekturi do imena zmije koje je dio imena nekih božanstava u Mezoamerici. Zmije gutaju plijen, koji se potom raspada unutar njih. Osim toga, zmije skidaju sa sebe stariji sloj kože tako da izlaze iz starijeg sloja, ostavljajući iza sebe staru kožu, što je zapravo čin regeneracije. Obje karakteristike su vjerojatno utjecale na mezoameričku misao o zmijama kao sredstvu ponovnog rođenja i transformacije jer velike natprirodne zmije često izbacuju stvorenje iz ustiju, od ratnika, čovjeka pa do boga i kostura.⁷¹ I ovdje, dakle, vidimo jaki utjecaj cikličkog poimanja vremena te kako se sve zapravo ponavlja.

Kod Maja, osnovna je ideja da riječ zmija zapravo znači nebo, drži vodu jer su riječi zmija i nebo homonimi, a to su *caan* ili *chan*. Ovo bi moglo značiti da božanstvo pernate zmije predstavlja pernatog božanstvo koje živi ili je došlo s neba.

Nadovezujući se na daljnju usporedbu, božanstva *K'uk'ulkan* i *Q'uq'umatz* su kod Maja prvenstveno bogovi stvaratelji. Zahvaljujući njima, oni su stvorili svijet i zato imaju visoku poziciju u božanskoj hijerarhiji. *K'uk'ulkan* je čak kod jukatečkih Maja vrhovni bog. U pogledu stvaranja svijeta, budući da je *Quetzalcoatl* samo jedan od četvorice bogova stvaratelja, moja pretpostavka je da je njegova uloga manje značajna zbog cikličkog računanja vremena. Ako uzmemo ozbiljno u obzir stvaranja i uništavanja svijetova prije našega, kako su vjerovali Azteki, *Quetzalcoatl* je bio drugi po redu stvaratelj. Njegov svijet uništen je prirodnom katastrofom, što bi se dalo prenijeti u povijesni okvir da su velike oluje dovele do kompletnog uništenja određenog broja mjesta u nekoj regiji Mezoamerike. Zbog toga postoji mogućnost da su preživjeli stanovnici uništenje smatrali i ponovnim rođenjem svijeta. Time je uloga *Quetzalcoatla* umanjena pojavom drugih stvaratelja svijeta, pogotovo nakon dva uništenja svijeta. Aktualni bog stvaratelj je *Tonatiuh*.

---

⁷¹ Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997, 149-150

5.1. Analiza mitova prema Josephu Campbellu

Joseph Campbell navodi mit o Quetzalcoatl u svojoj knjizi *The Hero with a Thousand Faces* kao jedan od brojnih primjera monomita.⁷² Međutim, Campbell samo navodi mit kao primjer jedne podfaze, a ne razrađuje ga na sve faze i podfaze. Zato ću ovdje koristiti dva izvorna mita koja su sadržajno bogatija i kako bih iznio sve tri faze putovanja heroja. Prva i treća faza vidljive su u knjizi *Mythology – The Voyage of the Hero* autora D. A. Leeminga dok je druga istaknuta u knjizi *Aztec and Maya Myths* autora K. Taubea.

U *Mythology – The Voyage of the Hero* u prvoj fazi, odvajanju, opisan je život Quetzalcoatla u Tollanu (vidi dodatak str. 49.). U sklopu toga, Quetzalcoatl je učio stanovnike grada umjetnosti i vještinama. Živio je u kući izrađenoj od plemenitih metala i dragocjenog kamenja i perjem. Opis života Quetzalcoatla čini prvu podfazu u kojem je heroj predstavljen u sklopu uobičajenoga svijeta. Potom se dogodilo da više nije bilo kukuruza, te su se ljudi morali snalaziti. Kukuruz je bio sakriven unutar planine i različiti bogovi su pokušavali rascijepiti planinu, ali bez uspjeha. Zbog toga, u petoj podfazi Quetzalcoatl odlazi u pustolovinu uz pomoć mrava. Quetzalcoatl se pretvorio u crnog mrava što čini četvrtu podfazu odvajanja i uz pomoć crvenog mrava krenuo unutar planine Tonacatepetl, uzeo zrna i s velikim naporom vratio ljudima. Iako su zrna vraćena, nije bilo puno toga što bi u njihovim životima pružilo sreću i zadovoljstvo.

U trećoj fazi, povratku, pojavljuje se Tezcatlipoca, božanstvo koje luta posvuda šireći rat i razdor među ljudima. Spustio se s planine na hladnom naletu vjetra koji je uništio svo cvijeće u Quetzalcoatlovu vrtu. Ovime je inicirana prva podfaza treće faze povratka nagoviještena rečenicom "*One has come who will drive me hence; perhaps it were better that I went before he drives me, and drank from a fountain in the Land of the Sun, whence I may return, young as a boy*". Quetzalcoatl shvaća da se mora suprotstaviti s velikom prijetnjom i spaljuje svoju kuću i sastaje se s Tezcatlipocom na igralištu za igru loptom gdje su ih svi ljudi promatrali. Dok je Quetzalcoatl uzimao loptu, Tezcatlipoca se transformirao u jaguara i progonio ga ulicama. Ovime završava druga podfaza i Quetzalcoatl bježi u planine i dolazi na obalu mora, granice svakodnevnog svijeta. No tada je izradio splav od zmija i isplovio na pučinu, prema Tlillan-Tlapallanu u Zemlji Sunca, gdje je popio Vodu Besmrtnosti što bi se moglo protumačiti kao četvrta podfaza odvajanja. Prema drugoj priči, zapalio je samog sebe na pogrebnoj lomači (treća podfaza inicijacije), iz čijeg su pepela iznjedrile ptice s višebojnim perjem, a zadnja podfaza druge faze završava tako što njegova duša

---

72 Campbellu je kao izvor poslužio - Bernardino de Sahagún, *Historia General de las Cosas de Nueva España* (Mexico, 1829), Lib. III, Cap. xii-xiv (condensed)

postaje Jutarnja Zvijezda.⁷³

Iščitavajući mit u *Aztec and Maya Myths*, uočavamo segment koji se odnosi na dio druge faze, a to je prva podfaza u kojem heroj susreće ženu u obliku božice ili zavodnice (vidi dodatak str. 51.). Quetzalcoatl se prisjeti Mayahuel, božicu agave, koja živi na nebu te ju poziva k sebi kako bi mu pomogla proizvesti opojno piće koje bi unijelo veselja među ljude. Quetzalcoatl i Mayahuel sjedinili su se u razgranato drvo. Kada je njena demonska baka (*tzitzimitl*) saznala da je nema, razbješnjena je poslala ostale demone *tzitzimime* da je pronađu. Prepoznali su granu u koju se pretvorila Mayahuel te su je rastrgali i proždrijeli. Grana u koju se pretvorio Quetzalcoatl ostala je netaknuta i Quetzalcoatl se vratio u originalan oblik nakon odlaska demona. S tugom je sakupio izgrizene kosti Mayahuel i zakopao u zemlju. Na tom mjestu je izrasla prva agava, od koje se proizvodi *pulque*.

U knjizi *American Hero-Myths* nailazimo na zanimljivu razradu mita o K'uk'ulkanu, koji je inače dio majanskih spisa *Chilam Balam* (vidi dodatak str. 52.).

Priča o K'uk'ulkanu daje nam naznake prve podfaze odlaska prema Campbellu, gdje je heroj predstavljen u sklopu svakodnevnog svijeta. Prostor današnje Chichén Itze naselile su četiri grupe, od kojih je svaka došla sa svake od četiriju strana svijeta i predvodili su ih četvoro braće. Nisu imali žene jer su živjeli u celibatu i vladali pravedno dok jedan od njih nije preminuo, a dvojica su zbog nepravednog ponašanja ubijeni. Uzrokovali su svađu i nemire, stoga je K'uk'ulkan uspio unijeti red i mir te je potaknuo gradnju različitih važnih arhitektonskih objekata. Ovime završava peta podfaza povratka po Campbellu.

U prvoj podfazi povratka bližilo se vrijeme odlaska te je K'uk'ulkan okupio starješine i tumačio svoje zakone. Izabrao je svoga nasljednika iz najbogatije i drevne loze Cocom. U četvrtoj podfazi druge faze krenuo je na put prema zapadu u Meksiko ili dalje, a prema nekima, uzdignuo se u nebesa i odande promatra svoje vjerne sljedbenike.

Mit o Q'uq'umatzu je najmanje poznat i premalo je dostupnih informacija. Q'uq'umatz je jedan od stvaratelja svijeta, čiji proces stvaranja vidimo u prvom dijelu *Popol Vuha*. Osim toga, poznata je činjenica kako je Q'uq'umatz isto tako bio povijesna ličnost i najvažniji vladar K'iche kraljevstva u 15. st. i smatralo se kako je imao moć transformacije u životinje, leta nebom ili odlaska u

---

73 Campbell, J. *The Hero with a Thousand Faces*, Princeton University Press, 2004, 331

podzemlje, Xibalbu. Imao je isto ime kao božanstvo i vjerojatno je moć dugovao istoimenom božanstvu. Budući da se božanstvo i povijesna ličnost spominju u skoro jedino poznatom izvoru, odlučio sam navesti oba mita, a djelomično i zbog njihove veze.

U ovome mitu Q'uq'umatz je predstavljen kao jedan od trojice bogova stvaratelja i preko njega je objašnjen mit o stvaranju svijeta (vidi dodatak str. 53.). Time opet primjećujemo začetak prve faze prema Campbellu gdje je Q'uq'umatz predstavljen u sklopu svakodnevnog svijeta. Budući da je ovo mit o stvaranju, teško možemo uočiti ostale podfaze kao i faze prema kojima možemo raščlaniti ovakav tip mita.

U zadnjem dijelu *Popol Vuha* (vidi dodatak str. 54.) teže je raščlaniti faze s Campbellom jer nemamo pravih paralela s putovanjem heroja, budući da se ne radi o heroju i njegovim poteškoćama i iskušenjima na putovanju već povijesnoj ličnosti Q'uq'umatza kao vladara K'ichea koji je imao nadnaravne moći i moguće je da je on bio manifestacija boga stvaratelja koji se spominje na početku *Popol Vuha*. Moglo bi se reći kako je prisutna prva podfaza u kojem je ličnost predstavljena u sklopu svakodnevnog svijeta, ali već na samom početku ima magične moći. Osim toga možemo uočiti peta podfazu treće faze u kojoj Q'uq'umatz kao vladar K'ichea svrgava vladare ostalih naroda čime donosi prosperitet svome narodu. Zbog toga je K'iche kraljevstvo bilo najveće u njegovo vrijeme.

Koliko god se detaljno može raščlaniti gore navedene mitove, utvrdio sam kako postoji manje podudarnosti u mitovima prema podfazama nego što sam očekivao. To je zato što su mitovi dosta različiti u narativnom i strukturnom smislu te ne mogu u potpunosti odgovarati fazama i podfazama Campbellove metode. Što je još bitnije, i sam Campbell u knjizi *The Hero with a Thousand Faces* ne razrađuje detaljno mitove različitih kultura po svim fazama i pogotovo podfazama već navodi primjer mita koji mu odgovara za svaku podfazu. Stoga se ideja monomita ne može općenito primijeniti na sve mitove.

Sličan problem nailazimo kod Mircee Eliadea i školi esencijalizma kojoj pripada. Oni polaze od ideje da sve autentične religije proizlaze iz jedne prvobitne tradicije i da je svijet u procesu duhovnog i intelektualnog propadanja.⁷⁴ Škola esencijalizma svoja učenja smatra bezvremenskim i univerzalnim. Problem Eliadea je što, iako daje primjere različitih mitova i rituala, nema dovoljno dokaza kojima bi potkrijepio svoje tvrdnje. Isto tako, ne pristupa istraživanju empirijski već previše

---

74 Bowie, F. *The Anthropology of Religion: An Introduction* Wiley-Blackwell, 2005, 271

generalizira kao i Campbell.⁷⁵

Zanimljivo, upravo Lévi-Strauss vidi u studiji mita veliki paradoks. S jedne strane sadržaj mita je proizvoljan zbog nepredvidljive naracije, a s druge strane mitovi različitih kultura mogu biti itekako slični. Ovaj paradoks naveo je Lévi-Straussa da se okrene uvođenju univerzalnog zakona kojim bi mogao riješiti paradoks. Stoga se njegova potraga za univerzalnim nastavlja, u idejnom smislu, na Campbella i Eliadea, ali drugačije metodologije. Prema Lévi-Straussu, svaki se mit sastoji od međusobno suprotnih elemenata i ostalih elemenata koji rješavaju ili posreduju između suprotnosti.⁷⁶

Iz svega ovoga možemo vidjeti kako Campbell, Eliade i Lévi-Strauss traže univerzalni obrazac koji bi vrijedio za svaki mit. Time zapravo vade svaki mit iz konteksta, a ne uzimaju u obzir razne okolnosti u kojima je mit nastao, o kakvoj se kulturi radi i na koji se način mit prenosio s vremena na vrijeme.

---

⁷⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Mircea_Eliade#Criticism_of_Eliade.27s_scholarship 26.9.2014.

⁷⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Claude_L%27vi-Strauss#Criticism 26.9.2014.

Tablica 2. Shematski prikaz mitova prema fazama metode po Campbellu.

Faze	Quetzalcoatl	K'uk'ulkan	Q'uq'umatz
Odvajanje(odlazak)			
1. <i>Heroj je predstavljen u sklopu svakodnevnog svijeta</i>	Quetzalcoatl uči stanovnike grada umjetnosti i vještinama	Četiri grupe predvođene četvoricom braće naseljavaju Chichén Itzu	Stvaranje svijeta/Prikaz magičnih moći povijesne ličnosti Q'uq'umatza
2. <i>Poziv za pustolovinom koju heroj u početku odbija</i>			
3. <i>Stara mudra muška ili ženska osoba ohrabruje heroja da prihvati poziv</i>			
4. <i>Heroj prelazi prvu stubu u basnoslovni svijet</i>	Transformacija u crnog mrava Plovi na pučinu gdje je popio vodu besmrtnosti		
5. <i>U različitim avanturama i iskušenjima heroj sreće razne pomagače</i>	uz pomoć crvenog mrava		
6. <i>Heroj završava u situaciji koja se često naziva "utroba kita" ili "u samoj unutrašnjosti špilje"</i>	Kreće u planinu Tonacatepetl		
Inicijacija			
7. <i>Heroj susreće ženu/eu obliku božice ili zavodnice</i>	Poziva božicu Mayahuel k sebi		
8. <i>Moguće je pomirenje s figurom oca</i>			
9. <i>Heroj je podvrgnut apsolutnom testu ili iskušenju</i>	Spaljuje samog sebe		
10. <i>Heroj osvaja mač, blago ili stječe ezoterično znanje ili samospoznaju</i>	njegova duša odlazi na nebo gdje postaje Jutarnja zvijezda	Uspon na nebo odakle promatra svoje podanike	
Povratak			
11. <i>Započeta faza povratka, ali isprva može biti odbijena kao i početni poziv za pustolovinom</i>	Pojava Tezcatlipoce, Quetzalcoatlovog neprijatelja	Okuplja starješine i odabire nasljednika	
12. <i>Heroj bježi, a progone ga zle sile</i>	Tezcatlipoca progoni Quetzalcoatla		
13. <i>Heroja spašava vanjska sila</i>			
14. <i>Heroj se vraća u uobičajeni svijet, izmijenjen iskustvom putovanja</i>			
15. <i>Kao gospodar obaju svijetova, heroj ima moć bivanja u oba te može dijeliti svoje stečeno znanje ili osvojeno blago običnim smrtnicima u našem svijetu</i>	Vraća zrna ljudima	Unosi red i mir u kaos koji su uzrokovala njegova braća	Svrgava vladare ostalih naroda

Iz Tablice 2. možemo uočiti kako je za sva tri mita karakteristična prva podfaza odlaska, a to je predstavljanje heroja u sklopu svakodnevnoga svijeta. U mitu o Quetzalcoatlu opisan je njegov život u Tollanu, u mitu o K'uk'ulkanu prikazan je dolazak četvorice braće na prostor današnje Chichén Itze dok u mitu o Q'uq'umatzu imamo prikaz stvaranja svijeta odnosno opis magičnih moći ličnosti Q'uq'umatza. Potom za sva tri božanstva nemamo nikakvih informacija koje se odnose na iduće tri podfaze (Poziv za pustolovinom koju heroj u početku odbija, stara mudra muška ili ženska osoba ohrabruje heroja da prihvati poziv, heroj prelazi prvu stubu u basnoslovni svijet). Peta podfaza, u kojoj heroj odlazi u razne avanture i upoznaje pomagače, prisutna je u sva tri mita. Quetzalcoatl odlazi u planinu transformirajući se u mrava i uz pomoć crvenog mrava vraća zrna, K'uk'ulkan vraća red i mir u društvo dok Q'uq'umatz kao vladar K'ichea svrgava vladare ostalih naroda. U nijednom od tri mita ne nailazimo na karakteristike šeste podfaze ("utroba kita").

Mit o Quetzalcoatlu jedini nam daje podatke o drugoj fazi, inicijaciji. Radi se o prvoj podfazi odnosno upoznavanju heroja s božicom. Odgovor leži u činjenici kako imamo premalo izvora za mit o K'uk'ulkanu i mit o Q'uq'umatzu, a isto tako jer ti mitovi nisu tipičan primjer mita o heroju, stoga oba mita ne daju nikakve podatke o drugoj fazi. Isto tako, nemamo ni podatke o tri podfaze inicijacije (heroj susreće ženu/eu obliku božice ili zavodnice, heroj je podvrgnut apsolutnom testu ili iskušenju, heroj osvaja mač, blago ili stječe ezoterično znanje ili samospoznaju).

U trećoj podfazi povratka, Tezcatlipoca dolazi u grad nagoviješten hladnim vjetrom koji uništava svo cvijeće u Quetzalcoatlovu vrtu, dok K'uk'ulkan okuplja starješine i odabire svoga nasljednika. U mitu o Q'uq'umatzu nemamo nikakve podatke o ovoj podfazi. Druga faza, proganjanje od strane zlih sila, prisutna je samo u mitu o Quetzalcoatlu, gdje božanstvo progoni neprijatelj Tezcatlipoca. Sljedeće dvije podfaze (heroja spašava vanjska sila, heroj se vraća u uobičajeni svijet, izmijenjen iskustvom putovanja) nisu prisutne ni u jednom mitu. Zadnja se podfaza javlja samo kod Quetzalcoatla i K'uk'ulkana i u oba slučaja božanstva se uspinju u nebo, odakle promatraju svoje podanike.

5.2. Dragocjeni blizanac i planet Venera

U radu sam dosad spomenuo da se ime Quetzalcoatl najranije pojavljuje kod Tolteka u Tollanu. Tolteci su bili jedan od *nahua* govornika, baš kao i Azteci, koji su se smatrali njihovim nasljednicima pa sam naziv za Tolteke (*toltecatl*) dolazi iz aztečkog jezika (*nahualtlahtolli*). Stoga su mogli prenijeti Aztecima ime boga Quetzalcoatla. Zbog velike sličnosti jezika očuvalo se dvostruko značenje toga imena. Primarno značenje riječi *quetzalli* jest perje, no drugo značenje odnosi se na nešto dragocjeno odnosno velike vrijednosti.⁷⁷ Primarno značenje riječi *coatl*⁷⁸ je zmija, preciznije čegrtruša, ali drugo značenje je blizanac. Tako bi se Quetzalcoatl, osim kao *Pernata zmija*, mogao prevesti i kao *Dragocjeni blizanac*. Ovaj se naziv odnosi na Quetzalcoatla kao boga jutarnje zvijezde (Venere). Istovremeno, Tlahuizcalpantecuhtli (Slika 13.), odnosno Quetzalcoatl kao utjelovljenje planeta Venere, predstavlja večernju zvijezdu. Odnosno, *Dragocjeni blizanac* je zapravo dvostruka pojava planeta Venere.

Nadovezujući se na dosadašnje informacije, važno je naglasiti kako je Tollan, kao religijsko i političko središte, izvršio velik utjecaj na majanska područja. Stoga smatram da su se Maje, pod utjecajem Tolteka, upoznali s kultom štovanja Quetzalcoatla. Za razliku od Azteka, Maje nisu bili lingvistički povezani s Toltecima pa su samo preveli primarno značenje imena (Pernata zmija) iako su otprije imali kult Venere. Majama je Venera bila važna kao astronomska i mitološka pojava, a pojavom kulta Quetzalcoatla pridali su K'uk'ulkanu odnosno Q'uq'umatzu povezanost s planetom Venerom.⁷⁹ Ovom etimološkom i povijesno-kulturnom pretpostavkom, možemo zaključiti kako su sva tri božanstva povezana. A najvjerojatniji posrednik u toj vezi trebao bi biti grad Tollan preko kojeg i dolaze kultovi o Quetzalcoatlu do Azteka odnosno K'uk'ulkana i Q'uq'umatza do Maja.

---

⁷⁷ <http://www.wordsense.eu/quetzalli/> 26.9.2014.

⁷⁸

<http://whp.uoregon.edu/dictionaries/nahuatl/index.lasso?&dowhat=FindJustOne&theRecID=1705390&theWord=coatl>. 26.9.2014.

⁷⁹ <http://www.bibliotecapleyades.net/ciencia/dresden/dresdencodex04.htm> 26.9.2014.

6. Zaključak

Povijesnim pregledom razvoja kulta božanstva Pernate Zmije, njegovog likovnog prikaza i etimologije, vidljivo je kako je ovo božanstvo specifično za prostore Mezoamerike. Kao što smo vidjeli, radi se jednom božanstvu čiji je utjecaj bio toliko jak da je poznat od doba Olmeka, prve poznate civilizacije na ovim prostorima. Nažalost, manjak fizičkih podataka ne daje nam cijelu sliku kulture, religije i društvenog uređenja Olmeka stoga se ne zna koja su se još božanstva štovala osim božanstva kiše i Pernate Zmije. Jedno je sigurno, Pernata Zmija igra važnu ulogu u životu stanovnika Mezoamerike, kao njihov donositelj znanja i civilizacijskih vještina.

Usporedbom mitova možemo utvrditi kako su analizirani mitovi povezani i to u samo prvoj fazi gdje su predstavljeni u sklopu svakodnevnoga svijeta i odlaze u avanturu. Nakon toga jedino Quetzalcoatl i K'uk'ulkan imaju poveznicu u trećoj fazi po Campbellu i to u prvoj i posljednjoj podfazi. Nakon što je heroj savladao zadnju važnu prepreku odnosno riješio sukob, njegov povratak događa se usponom, bilo odlaskom na splavi ili samozapaljivanjem, na nebesa. Quetzalcoatlova duša se transformira u planet Veneru, dok za K'uk'ulkana nemamo naveden način transformacije već je spomenuto samo kako promatra svoje sljedbenike iz svoje plemenite kuće na nebesima. Iz ovoga proizlazi kako je mit o Quetzalcoatlu najzahvalniji po pitanju Campbellove metode jer u njemu nalazimo i drugu podfazu (progon heroja od strane zlih sila) te još bitniju prvu podfazu inicijacije jer podatke o drugoj fazi nemamo u primjeru ostala dva božanstva.

Unatoč problemima vezanim uz Campbellovu metodu te nedostatka drugih verzija mitova o K'uk'ulkanu i Q'uq'umatzu na temelju iznesenih informacija i analize možemo reći da su Quetzalcoatl, K'uk'ulkan i Q'uq'umatz zapravo su jedno te isto božanstvo. Temeljna zajednička karakteristika leži u činjenici da se nazivaju Pernatom zmijom te da su usko povezani s planetom Venerom odnosno njenom dvostrukom pojavom na nebu. Međutim, K'uk'ulkan je različit po svojim atributima, čemu je najvjerojatniji uzrok klimatski čimbenik. Quetzalcoatl je u Meksiku bio bog sunca kao i vjetra, dok majanski K'uk'ulkan i Q'uq'umatz imaju attribute boga grmljavine. U tropskoj klimi Yucatana i Gvatemale sunce u podne privlači oblake koji ga obavijaju u obliku zmija. Iz njih izbijaju grmljavina, munje i kišu. Stoga je u očima Maja K'uk'ulkan bio bog neba koji je u rukama držao munje, za razliku od Quetzalcoatla koji je bio bog lijepog vremena.

Sličnost između Quetzalcoatla i Q'uq'umatza leži i u činjenici kako su oni navedeni kao bogovi, ali i vladari/kraljevi. Quetzalcoatl (Ce Acatl Topiltzin) je kao vladar Tollana imao magične moći, kao i Q'uq'umatz kao vladar K'iche kraljevstva i u njihovo vrijeme stanovnici su uživali prosperitet.

Interesantna je činjenica odlaska Quetzalcoatl prema istoku, dok je K'uk'ulkan krenuo prema točki zalaska sunca, zapadu. U ovom slučaju možemo se prisjetiti Evansove izjave kako je povijesna ličnost Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatl otišao iz Tollana prema istoku i stigao u Cholulu i Chichén Itzu, gdje su ga zvali K'uk'ulkan. S obzirom na nepotpune zapise i nedostatak izvora, kao i promjenjivost oralnog prenošenja mitova, postavlja se pitanje kolika je jaka povijesna paralela ovih ličnosti s mitološkima. Moguće je da određeni mitovi jesu nastali na povijesnim događajima, ali su se s vremenom transformirali u sadržajnom i značajnom smislu te kroz vrijeme postali nešto drugo. Stoga ovu tvrdnju treba uzeti s rezervom, prvenstveno i zbog manjka zapisa.

Bez obzira na upitnost mita, činjenica je kako mitovi imaju važnu funkciju koju navodi Malinowski:

*"Thus these stories form an integral part of culture. Their existence and influence not merely transcend the act of telling the narrative, not only do they draw their substance from life and its interests – they govern and control many cultural features, they form the dogmatic backbone of primitive civilization"*⁸⁰

Mit je, dakle, spona između ljudi i kulture, stvara pravila unutar zajednice, kreira umjetnost, društveno uređenje pa i čitavu civilizaciju.

---

80 Bowie, F. *The Anthropology of Religion: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2005

7. Popis korištene literature

1. Evans, S.T. *Ancient Mexico & central America*. London: Thames & Hudson, 2004
2. Miller, M. i Taube, K. *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*. London: Thames & Hudson, 1997
3. Bingham, A. *South and Meso-American Mythology A to Z*. New York: Chelsea House, 2010
4. Christenson, A. *Popol Vuh: Literal translation*. Mesoweb Publications, 2007
5. Sabloff, J. *The Cities of Ancient Mexico – Reconstructing a Lost World*. London, Thames and Hudson, 1997
6. Leeming, D.A. *Mythology – The Voyage of the Hero*. New York: Oxford University Press, 1998
7. Soustelle, J. *Daily Life of the Aztecs*. London, Phoenix Press, 1955
8. Bowie, F. *The Anthropology of Religion: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2005
9. Campbell, J. *The Hero with a Thousand Faces*. Princeton University Press, 2004
10. Brinton, D.G. *American Hero-Myths*. Philadelphia, H.C. Watts & Co., 1882
11. Taube, K. *Aztec and Maya Myths* London, University of Texas Press, 1993
12. Bane, T. *Encyclopedia of Demons in World Religions and Cultures*. Jefferson, McFarlan & Company, 2012
13. Anton, F. i Dockstader, F.J. *Umjetnost u slici – Drevna Amerika*. Rijeka: Otokar Keršovani, 1968
14. internetski izvori navedeni u fusnotama

8. Dodatak

Mit o Quetzalcoatl (*Mythology – The Voyage of the Hero*)⁸¹

"In Tollan dwelt Quetzalcoatl. And in Tollan all the arts and crafts that we know of were first practised, for Quetzalcoatl taught them to the people there. He taught them the smelting of silver and the clearing and setting of precious stones; he taught the craft of building with stones; he taught them how to make statues, and paint signs in books, and keep count of the moons and suns. All crafts except the craft of war Quetzalcoatl taught the people of Tollan. And they made sacrifice to him with bread, and flowers, and perfumes, and not as other peoples made sacrifice to the other gods—by tearing the hearts out of the opened breasts of men and women.

He lived in a house that was made of silver: four chambers that house had the chamber to the east was of gold, the chamber to the west was set with stones of precious green—emeralds and turquoises and nephrite stones, the chamber to the south was set with coloured sea-shells, and the chamber to the north was set with jasper. The house was thatched with the feathers of bright plumaged birds. All the birds of rich plumage and sweet song were gathered in that place. In the fields the maize grew so big that a man could not carry more than one stalk in his arms; pumpkins were great in their round as a man is high; cotton grew in the fields red and yellow, blue, and black, and white, and men did not have to dye it. All who lived where Quetzalcoatl was had everything to make them prosperous and happy.

There was a time when they did not have maize, when they lived upon roots and on what they gained in the chase. Maize there was, but it was hidden within a mountain, and no one could come to where it was.

Different gods had tried to rend the mountain apart that they might come to where the maize was; but this could not be done. Then Quetzalcoatl took the form of a black ant; with a red ant to guide him he went within the mountain Tonacatepetl, and he came to where the maize was; he took the grain, and laboriously he bore it back to men. Then men planted fields with maize; they had crops for the first time; they built cities, and they

---

81 Leeming, D.A. *Mythology – The Voyage of the Hero* New York: Oxford University Press, 1998, 134-135

lived settled lives, and Quetzalcoatl showed them all the crafts that they could learn from him. They honoured him who dwelt in the shining house. And Quetzalcoatl had many servants; some of them were dwarfs, and all were swift of foot.

Then it came to pass that Tezcatlipoca, he who can go into all places, he who wanders over the earth stirring up strife and war amongst men, descended upon Tollan by means of spiderwebs. And from the mountain he came down on a blast of wind of such coldness that it killed all the flowers in Quetzalcoatl's bright garden. And Quetzalcoatl, feeling that coldness, said to his servants, "One has come who will drive me hence; perhaps it were better that I went before he drives me, and drank from a fountain in the Land of the Sun, whence I may return, young as a boy." So he said, and his servants saw him burn down his house of silver with its green precious stones and its thatch of bright plumage, and its door-posts of white and red shells. And they saw him call upon his birds of sweet song and rich plumage, and they heard him bidding them to fly into the land of Anahuac. 5

Then Tezcatlipoca, that god and that sorcerer, went to where Quetzalcoatl stood, and took him into the ball-court that the two might play a game together. All the people of the city stood round to watch that game. The ball had to be cast through a ring that was high upon the wall. Quetzalcoatl took up the ball to cast it. As he did Tezcatlipoca changed 10 himself into a jaguar and sprang upon him. Then Quetzalcoatl fled. And Tezcatlipoca chased him, driving him through the streets of the city, and < out into the highways of the country.

His dwarfs fled after him and joined themselves to him. With them he crossed the mountains and came to a hill on which a great tree grew. Under 15 it he rested. As he rested he looked into a mirror and he said, "I am grown to be an old man." Then he threw the mirror down and took up stones and cast them at the tree.

He went on, and his dwarfs made music for him, playing on flutes as they went before him. Once again he became weary, and he rested on a 20 stone by the wayside; there, looking back towards Tollan, he wept, and his tears pitted the stone on which he sat, and his hands left their imprints upon it where he grasped the stone. The stone is there to this day with the pits and the imprints upon it. He rose up, and once again he went on his way. And men from Tollan met him, and he instructed them in crafts that 25

he had not shown them before.

But he did not give them the treasure of jewels that his dwarfs and humpbacked servants carried for him. He flung this treasure into the fountain Cozcaapan; there it stays to this day—Quetzalcoatl's treasure. On his way he passed over a Firemountain and over a mountain of snow. On the 30 mountain of snow his dwarfs and humpbacked servants all died from the cold. Bitterly he bewailed them in a song he made in that place.

Then Quetzalcoatl went down the other side of the mountain, and he came to the sea-shore. He made a raft of snakes, and on that raft he sailed out on the sea. Or so some say, telling Quetzalcoatl's story. And those who 35 tell this say that he came to the land of Tlappallan in the Country of the Sun, and there he drank of the Water of Immortality. They say that he will one day return from that land young as a boy. . . ."

Mit o Quetzalcoatl (Aztec and Maya Myths)⁸²

"Although humans had been provided with seeds from which to make food, there was little in their lives to inspire pleasure or joy. The gods conclude that something is needed to make people sing and dance: Quetzalcoatl decides that intoxicating drink will bring pleasure to people's lives, and he recalls Mayahuel, the lovely young goddess of maguey, who lives in the sky with her fearsome tzitzimitl grandmother. Finding the virgin Mayahuel asleep, Quetzalcoatl wakes her and persuades the goddess to descend with him to earth. There they join themselves into a great forked tree, with Quetzalcoatl as one branch and Mayahuel the other.

Awakening to find Mayahuel missing, the enraged grandmother calls upon her fellow tzitzimime star demons to find her errant granddaughter. The furious tzitzimime dive headlong from the sky to the tree where Quetzalcoatl and Mayahuel are hidden. Just as they arrive, the tree splits in half and the two branches crash to the ground. The grandmother tzitzimitl recognises the branch of Mayahuel and, savagely tearing it apart, she passes parts of her granddaughter to all the other tzitzimime to devour. But the branch of Quetzalcoatl is left untouched and unharmed, and once the tzitzimime return to the sky, Quetzalcoatl

---

82 Taube, K. *Aztec and Maya Myths* University of Texas Press, 1993, 41

turns back into his actual form. Sadly gathering the gnawed bones of Mayahuel, Quetzalcoatl buries them in the earth, and from this simple grave grew the first maguey plant, the miraculous source of pulque."

Mit o K'uk'ulkanu (*American Hero-Myths*)⁸³

"...tell us that its site was first settled by four bands who came from the four cardinal points and were ruled over by four brothers. These brothers chose no wives, but lived chastely and ruled righteously, until at a certain time one died or departed, and two began to act unjustly and were put to death. The one remaining was Kukulcan. He appeased the strife which his brothers' acts had aroused, directed the minds of the people to the arts of peace, and caused to be built various important structures.

After he had completed his work in Chichen Itza, he founded and named the great city of Mayapan, destined to be the capital of the confederacy of the Mayas. In it was built a temple in his honor, and named for him, as there was one in Chichen Itza. These were unlike others in Yucatan, having circular walls and four doors, directed, presumably, toward the four cardinal points...

...Under the beneficent rule of Kukulcan, the nation enjoyed its halcyon days of peace and prosperity. The harvests were abundant and the people turned cheerfully to their daily duties, to their families and their lords. They forgot the use of arms, even for the chase, and contented themselves with snares and traps.

At length the time drew near for Kukulcan to depart. He gathered the chiefs together and expounded to them his laws. From among them he chose as his successor a member of the ancient and wealthy family of the Cocoms. His arrangements completed, he is said, by some, to have journeyed westward, to Mexico, or to some other spot toward the sun-setting. But by the people at large he was confidently believed to have ascended into the heavens, and there, from his lofty house, he was supposed to watch over the interests of his faithful adherents..."

---

83 Brinton, D.G. *American Hero-Myths*. Philadelphia, H.C. Watts & Co., 1882, 159

<p>"Merely it is placid, It is silent, In darkness, In night. Merely alone the Framer, Shaper, Sovereign, Quetzal Serpent, They Who Have Borne Children, They Who Have Begotten Sons, Are in water. Luminous they are, Covered in quetzal feathers, In cotinga feathers. This his having been named The Quetzal Serpent. Great sages, Great knowers in their essence. Thus surely there is the sky, There is also its Heart Sky. This his name The god as it is said. THEN came therefore his word here, He arrived with them The Sovereign, Quetzal Serpent, Here in darkness, In night. He spoke with The Sovereign, Quetzal Serpent, They talked therefore, Then they thought, Then they pondered, They found themselves, They gathered Their words, Their thoughts. Then they gave birth, Then they heartened themselves. Beneath light then, They gave birth to also people. Then they considered its germination, Its creation Trees, Bushes, Its germination also life, Creation,</p>	<p>Xa kachamanik, Katz'ininik, Chi q'equ'm, Chi aq'ab'. Xa u tukel ri Tz'aqol, B'itol, Tepew, Q'ukumatz, E Alom, E K'ajolom, K'o pa ja'. Saqtetoj e k'o wi. E muqutal pa q'uq', Pa raxon. Are' u b'i'nam wi Ri Q'ukumatz. E nima'q eta'manel, E nima'q aj na'oj chi ki k'oje'ik. Keje' k'ut xax k'o wi ri kaj, K'o nay puch u K'u'x Kaj. Are' u b'i' Ri k'ab'awil chuchaxik. TA xpe k'ut u tzij waral, Xul kuk' Ri Tepew, Q'ukumatz, Waral chi q'equ'mal, Chi aq'ab'al. Xch'aw ruk' Ri Tepew, Q'ukumatz, Xecha' k'ut, Ta xena'ojinik, Ta xeb'isonik, Xeriqo kib', Xkikuch Ki tzij, Ki na'oj. Ta xkalaj, Ta xkik'u'xlaj kib'. Xe' wi saq ta, Xkalaj puch winaq. Ta xkina'ojij u tz'ukik, U winaqirik Che', K'a'am, 13 U tz'ukuxik puch k'aslem, Winaqirem,</p>
--	---

---

84 Christenson, A. *Popol Vuh: Literal translation*. Mesoweb Publications, 2007, 6

At darkness,
 At night,
 By this, its Heart Sky,
 Huracan his name.
 Thunderbolt Huracan first,
 Second therefore Youngest Thunderbolt,
 Third next Sudden Thunderbolt.
 Now they therefore three these,
 Its Heart Sky.
 Then they arrived with them
 The Sovereign,
 Quetzal Serpent,
 Then were conceived
 Light,
 Life.
 "How then shall it be sown? "
 When shall dawn as well whomsoever?
 Provider?
 Sustainer?
 Then be it so.
 You are conceived,
 This the water shall be taken away,
 Shall be emptied out,
 Shall be created,
 This earth,
 Its plate,
 Then be gathered itself,
 Levelled therefore...

Chi q'equ'mal,
 Chi aq'ab'al,
 Rumal ri', u K'u'x Kaj,
 Juraqan u b'i'.
 Kaqulja Juraqan nab'e,
 U kab' k'ut Ch'i'pi Kaqulja,
 Rox chik Raxa Kaqulja.
 Chi e k'u oxib' ri',
 U K'u'x Kaj.
 Ta xe'ul kuk'
 Ri Tepew,
 Q'ukumatz,
 Ta xna'ojixik
 Saq,
 K'aslem,
 Jupacha ta chawaxoq?
 Ta saqiro puch apachinaq?
 Tzuqul?
 Q'o'l?
 Ta chuxoq.
 Kixno'jintaj,
 Are' ri ja' cheltaj,
 Chijamataj,
 Chiwinaqir,
 Wa' ulew,
 U laqel,
 Ta k'u' rib',
 Ch'ata k'ut..''

Mit o Q'uuq'umatzu (Popol Vuh)

...True that enchanted lord
 The Cucumatz came to be.
 One transformation he would rise up to sky,
 One transformation therefore he would go to do down to
 Xibalba;
 One transformation again therefore he would
 transform to serpent,
 Truly then serpent he would come to be;
 One transformation again as well he would do as eagle,
 One transformation again as jaguar,
 Truly then eagle,
 Then jaguar his appearance he would come to be;
 One transformation again he would pool as blood,
 Alone pooled blood he would come to be.
 Truly then enchanted
 Lord his essence.
 They were frightened before his face by all lords.

 Shattered
 Its hearing

Qitzij chi nawal ajaw
 Ri Q'ukumatz xuxik.
 Ju wuq' chaq'an chi kaj,
 Ju wuq' k'ut chib'e u b'ana qajoq chi
 Xib'alb'a;
 Ju wuq' chi k'ut chik'oje' chi kumatzil,

 Qitzij chi kumatz chuxik;
 Ju wuq' chi nay puch chub'ano chi kotal,
 Ju wuq' chik chi b'alamil,
 Qitzij wi chi kot,
 Chi b'alam u wachib'al chuxik;
 Ju wuq' chik chireme'ik chi kik'el,
 U tukel remanik kik' chuxik.
 Qitzij chi nawal
 Ajaw u k'oje'ik.
 Xib'ix ib' chuwach rumal ronojel
 ajawab'.
 Xpaxin rib'
 U ta'ik

*They heard
All lords
Nations
His essence
Enchanted lord.
This therefore its beginning,
Its increase as well Quiché...
Then he did it,
Lord Cucumatz,
His descendents,
Greatness.
Not lost their faces his grandchildren,
His sons in his heart.
Not then it he did
That he was
Then one lord.
Enchanted then
His nature.
Only toppling theirs all nations
Then he did it.
Only his self-revelation.
Because only one ending,
Its head nations he came to be.*

*Xuta
Ronojel ajawab'
Amaq'
U k'oje'ik
Nawal ajaw.
Are' k'ut u tikarik,
U nimarik puch K'iche'...'85
Ta xub'an,
Ajaw Q'ukumatz,
Retal,
Nimal.
Xma sachel u wach u mam,
U k'ajol chu k'u'x.
Maja b'i ata la xb'an wi
Ri xk'oje'
Ta jun ajaw.
Nawal ta
U k'oje'ik.
Xa yoq'b'al rech ronojel amaq'
Ta xub'ano.
Xa u k'utb'al rib'.
Rumal xere ju k'isik,
U jolom amaq' xuxik.*

---

85 Christenson, A. *Popol Vuh: Literal translation*. Mesoweb Publications, 2007, 274